

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

FEBRUARI 1 • 2001

Var den tidigaste medeltida myntningen i Sverige kyrklig?

Franskt medaljschatull

Karvstockar

Register SNT 2000

Pris 20 kr

BLI MEDLEM
I
SAMFUNDET
KUNGL. MYNTKABINETTETS VÄNNER

För endast 150 kronor om året

- får Du fritt inträde till museet
- har Du 10% rabatt på det mesta i museibutiken (utom kommissionsvaror)
- blir Du inbjuden till museets vernissager och Samfundets egna arrangemang
- Årsavgiften för medlemskap, 150 kronor, sätter Du in på pg 35 48 60 - 9

Har Du frågor rörande Kungl. Myntkabinettetets Vänner är Du välkommen att ringa Samfundets sekreterare Ulrika Bornestaf tel. 08-5195 5302

SVENSK
NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.
Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser
– Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år:
första veckan i
februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga.
För annonsering kontakta Frédéric Elfver,
tel 08-660 25 46 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:–
2:a omslagssidan	2.200:–
4:e omslagssidan	2.500:–
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:–
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:–
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:–
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:–

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.
Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Frédéric Elfver efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Innehåll SNT 1 • 2001

Sid

Artiklar och notiser

Var den tidigaste medeltida myntningen i Sverige kyrklig?	4
"Är hundralapparna fina idag?"	11
Karvstockar	12
Franskt medaljschatull	13
Utmärkelser till svenska officerare i persisk tjänst	16
Aktiebolaget Sickla Djurgård – Aktiebrev med fribiljett	17
Numismatisk frågesport vid SNF:s julfest 11 december 2000	18
Nyponros och Förgätmigej – en plånbok av vitt siden	19
Bondtjuv, girigbuk eller hederlig myntsamlare? Historien om ett tuppköp	22
Beslagtagna legitimationsmärken 1901	22

Stående rubriker

Nytt om böcker – recensioner	20
Läsekretsen	21
Auktioner & Mässor	22
Föreningar	22

Omslag

Fästmansplånböcker, gärna i siden, broderades eller, men mera sällan, målades fram till och med 1800-talet. Många är broderade på både ut- och insidorna som omslagets plånbok från 1700-talets slut. Det var Eleonora Fredrika Uhr, född Hjerta, som utförde detta fantastiskt fina handarbete. Hon gifte sig 1795 och har, kan man anta, gjort denna sidenplånbok som fästmansgåva. Se Eva Wiséhns artikel på sid. 19. Foto Jan Eve Olsson.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgratan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: snf@wineasy.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428
114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O. Lagerqvist
Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:

Frédéric Elfver

Tel 08-660 25 46

0702-24 88 19 (kvällstid och helger)

Prenumerationer:

Pris 160 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från

Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

Tryck:

Masterprint Sätteri & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

2001

FEBRUARI

7 Föredrag

Plats SNF, kl. 18.30.

Lennart Lind, Stockholm: *Kontramarkeringar på romerska silvermynt*. Lennart Lind är fil.dr och disputerade år 1988 på sin avhandling *Romerska denarer funna i Sverige*. Vid sidan av sitt arbete på Stockholms Universitet skriver han på en ny bok, *Roman denarii found in Sweden 1. Analysis*, som är en utvidgad engelsk version av avhandlingen. Mycket välkomna!

MARS

14 Föredrag

Plats SNF, kl. 18.00.

Claes-Ove Strandberg, Vitterhetsakademiens bibliotek: *Drottning Lovisa Ulrikas numismatiska bibliotek*. Varmt välkomna!

APRIL

5 Årsmöte

Plats SNF, kl. 18.00.

Årsmöte på Kungl. Myntkabinettet, Stockholm. Detaljerat program kommer i marsnumret av SNT.

* * *

Nu är det mindre än ett år kvar till den dag då tolv av EU:s femton medlemsstater introducerar de nya euromynten och sedlarna. Myntserien omfattar åtta valörer från 1 cent till 2 euro, där åtsidorna är lika i alla länder. Frånsidorna har däremot nationella symboler. De sju sedelvalörerna är exakt likadana i alla tolv länder. Det blir en ny era i monetärt avseende. Det är spännande att följa utvecklingen trots att Sverige tillsammans med Danmark och England valt att stå utanför.

Jag hoppas att år 2001 blir ett intressant numismatiskt år och att Föreningens aktiviteter kan locka många medlemmar till deltagande. Nu i början av året har vi två föredrag som jag varmt rekommenderar, ett om romerska kontramarkeringar och ett om numismatisk litteratur. Se ovan!

Det vore mycket värdefullt om Du som har synpunkter på Föreningen och SNT hörde av Dig till tidningens redaktion. Vi efterlyser debatt om Föreningen och dess aktiviteter. Skriv till oss!

Med bästa hälsningar
Torbjörn Sundquist, ordförande

Kungl. Myntkabinettet

Kungl. Myntkabinettets utställning om svenska aktiebrev invigs den 16 maj av finansmannen Erik Penser och pågår fram till 21 augusti 2001. Utställningen kommer att stå i Flygelsalen. Den ska utgå ifrån de olika näringarnas ekonomi, alltifrån gruvor och tändstickor till teaterbyggnader och badhus men också behandla aktiebrevens vinjetter ur konstnärlig synvinkel. Vår utställningsarkitekt Anna-Lena Carne står för formgivningen och Marie-Astrid Voisin, konsthistoriker, är utställningskommissarie.

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgratan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan

Kansli: Besöksid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: <http://www.users.wineasy.se/snf/>

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6, Buss 43, 46, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Tisdag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdag kl. 13.00-16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Var den tidigaste medeltida myntningen i Sverige kyrklig?

Av Sven-Erik Arnell †

Dubbelkorsbrakteaten i Lödöse

Omkring år 995 började de tre nordiska kungarna Sven Tveskägg i Danmark, Olav Tryggvason i Norge och Olof Skötkonung i Sverige att utge mynt i eget namn och med landets namn angivet. I alla tre länderna är det första gången detta sker. Den vikingatida sigtunamynningen under Olof Skötkonung och hans son Anund Jakob varade endast under ca 35 år och fick ingen bestående betydelse. I Norge och speciellt Danmark fortsatte myntningen med få och korta avbrott. Bristen på kontinuitet i den svenska myntningen kan ha sin orsak i den sena riksbildningen och i svagheten hos detta rikets härskare¹.

Myntningen på det svenska fastlandet tycks ha återupptagits ca 1150 i Lödöse². Det är en anonym myntning av en brakteattyp med ett dubbelkors som enda myntsymbol. Dubbelkorset har två bitecken och är omgivet av en yttre punktring (*fig. 1a*). Mynttypen är känd från norsk samtida myntning och lödösemyntet är avbildat i Schives beskrivning från 1865 av norska medeltidsmynt. Typen är knuten till den västgötska handelsstaden Lödöse genom fynd år 1987 av myntningsunderlag av läder, och fyndskiktet är väldaterat till ca 1150 genom dendrokronologi. Tiden kunde sättas efter de yngsta virkesinslagen i ett rikt träförande skikt. Fyndets datering är utom allt tvivel³.

Dubbelkorsbrakteaten av lödösetyp (Schive, tab. VI:52) har påträffats i tre depåfynd: Öster Uttrup, nära Ålborg, Jylland, samt ett fynd från Bårarps gård, Rävingsn i Halland⁴. Fynden från Öster Uttrup, en dubbel-skatt, vars första del hittades redan 1696 och andra del 1708, var förmodligen nedlagda 1157 i samband med tronstrider⁵ och innehöll minst två mynt av lödösetyp. I Bårarpsfyndet, som gjordes 1932 i en bergsskrev, fanns sex mynt av denna typ. Nedläggningen är daterad till ca 1153-55⁶. Den arkeologiska dateringen stöds således av de depåfynd, där myntet ingår.

Av vilken anledning präglades en brakteat med ett dubbelkors som myntmotiv vid just denna tid och på denna plats? Vem var myntherren?

Frågorna är inte ointressanta. Med präglingen av detta mynt påbörjades ju den svenska medeltida fastlandsmyntningen, som sedan dess ägt rum så gott som kontinuerligt fram till våra dagar.

Redan i Schives översikt från 1865 av norska medeltidsmynt anges dubbelkorsbrakteater allmänt som *geistliga*, dvs kyrkliga mynt, och Schive föreslår ärkebiskopen i Nidaros som myntherre⁷. Den äldsta gruppen med dubbelkorset som symbol (tab. VI:47-55) för Schive till tiden för samkungarna "Sigurd, Eysteinn og Inge Haraldssønner", dvs fram till år 1161, då Harald Gilles som Inge Krokrygg föll i ett slag utanför Oslo. Samma myntgrupp för Simensen⁸ till den förste norske ärkebiskopen i Nidaros, Jon Birgersson (1153-57).

Ekre skriver att flera myntherrar kan tänkas för dubbelkorsbrakteaten i Lödöse, såsom den svenske kungen Sverker, skarabiskopen eller någon tillfälligt gästande tronpretendent från Norge eller Danmark⁹. Jonsson menar, att myntens korsmotiv inte betyder att myntherren var kyrklig, kors utgör under medeltiden det vanligaste motivet för mynt präglade av alla typer av myntherrar. Myntherren är därför utan tvekan den svenske kungen Sverker¹⁰. Klackenbergs skriver att det är möjligt att Sverker var myntherren men har svårt att bortse från, att mynten har korset som motiv i stället för en härskarbild eller annan symbol för den världsliga makten. Korsmotiv i kombination med biskopskrönikans uppgifter om att penningar var i omlopp i hela Götaland ca 1150 pekar mer i riktning mot skarabiskopen. Till detta kan fogas den starka ställning biskopen hade i sitt landskap och hans kulturella och ekonomiska förutsättningar att vara innovatör på detta område¹¹.

Något senare än dubbelkorsbrakteaten präglades under 1150- och 1160-talen också små korsbrakteater i Lödöse¹². Präglingsunderlag av läder, typiskt skomakeriavfall funnet redan 1974, visar ett myntmotiv med ett likarmat kors och en punkt i korsvinklarna (*fig. 1b*). Också detta myntmotiv finns i norska fynd (Schive, tab. IV). Mynten har återfunnits i kyrkfynd i Västsverige och i lapska

offerfynd från 1100-talet¹³. I Danmark är mynttypen sällsynt.

Lödöse, beläget vid Göta älv, fick sin första tätbebyggelse ca 1050¹⁴. På 1100-talet fick staden en snabb befolkningsökning och hade tre stenkyrkor samt en kastal. Säkerligen fanns i staden också en kungsgård och förmodligen en gård för skarabiskopen. Göta älv var segelbar upp till Lödöse och från staden gick vägar in i Västergötlands huvudbygder. Den nio mil långa vägen till Skara är en av Västergötlands äldsta. Staden låg på roddavstånd från Norge över Göta älv och ca tre mil från den dåvarande danska gränsen. Lödöse var Sveriges enda hamn vid Västerhavet och under tidig medeltid Sveriges kommersiella centrum. En påve kallade 1279 Lödöse för "det stora skarastiftets hamn".

Förhållandena i Norden, speciellt myntningen, under första hälften av 1100-talet är av intresse för att uttröna vad som kan ha föranlett präglingen av dubbelkorsbrakteaten i Lödöse och möjliga myntherrar. Stridigheterna mellan de tyska kejsarna och reformpåvarna återverkade också på de nordiska kyrkorna. Betydelsen av dubbelkorset som myntsymbol är av vikt.

Dubbelkorset som myntsymbol

Alltsedan Karl den stores dagar och under hela medeltiden har religiösa symboler, speciellt kors, använts som symboler på mynt¹⁵. Vanliga korstyper är det likarmade grekiska korset och det latinska korset med en kort tvärm. Dubbelkorset med två tvärmar är en symbol för en patriark, ärkebiskop eller kardinal. Ett kors med tre tvärmar kallas påvekorset.

Friedensburg diskuterar i sin bok *Die Symbolik der Mittelaltermünzen* användningen av dubbelkorset som myntsymbol¹⁶. I Konstantinopel fanns en patriark som under medeltiden blev den ortodoxa kyrkans överhuvud, och på många bysantinska mynt finns patriarkkorset som symbol (*fig. 2*). På ungerska mynt och sigill förekommer dubbelkors (ungerska kors). Béla III (1173-96), som hade vistats vid det bysantinska hovet innan han blev kung i Ungern, var den förste som använde patriarkkors

på ungerska mynt (fig. 3) och efter honom förekom symbolen ofta¹⁹. Senare har ungerskfödda prinsessor vid giftermål utomlands medfört symbolen till exempelvis Aragonien och Lothringen (lothringerkors). I Västeuropa är symbolen, skriver Friedensburg, "streng genommen nur dem Papst zukommend". Ärkebiskopar invigs ju av påven och tilldelas då sina insignier.

Friedensburg anger under rubriken *Doppelkreuz* två fall där dubbelkorset uppträder som myntsymbol ensamt, nämligen dels på ett mynt (fig. 4) från ett depåfynd funnet i Aschersleben och nedlagt ca 1360²⁰, dels på norska medeltidsmynt¹⁶. Schive (1865) avbildar 21 brakteattyper med dubbelkors som myntsymbol.

Redan omkring år 900, i Lothar I:s tyska rike, hade fem biskopsdömen mynträtt, exempelvis Strassburg från 873 och Worms från 898. Vanliga symboler på de kyrkliga mynten var biskopstav, bok, kalk, kors, mitra, helgonbilder etc²². Ärkebiskopssymbolen, dubbelkorset, verkar ej vara vanlig. Fig. 5 visar ett mynt slaget för ärkebiskopen i Magdeburg²³. Ärkebiskopen håller både ett dubbelkors och en biskopstav.

Av ovanstående framgår att präglings av ett mynt med ett dubbelkors som enda symbol är något mycket ovanligt i den europeiska medeltida myntningen. I dansk myntning förekommer inte denna mynttyp, inte heller i norsk myntning före 1161 enligt det följande. När dubbelkorsbrakteaten präglades i Lödöse ca 1150 var den tydligen till sin utformning närmast unik och i svensk myntning skulle motivet aldrig återkomma.

Striden mellan påvedömet och de tyska kungarna och dess nordiska återverkningar

Striden mellan reformpåvarna och de tysk-romerska kejsarna ledde till att påvarna upprättade självständiga ärkebiskopsdömen i länder som lydde under tyska ärkebiskopar, lojala mot kejsaren. Genom inrättandet av ärkebiskopsdömet i Lund 1103/04 bröts de nordiska kyrkorna loss från ärkebiskopsdömet i Hamburg-Bremen och underställdes påven direkt. Inrättandet av ärkebiskopsdömet i Lund godkändes ej från tyskt håll och dess existens var hela tiden hotad. Den tyske ärkebiskopen krävde överhögheten tillbaka och hade stöd av kejsaren i sitt krav. Speciellt farlig blev situationen för ärkebiskopen i Lund, när svaga danska kungar

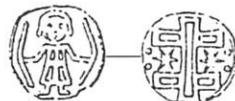
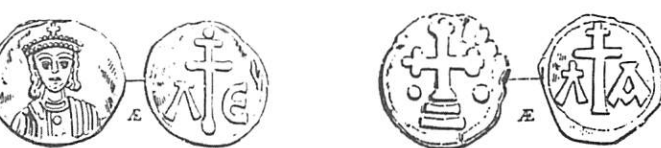
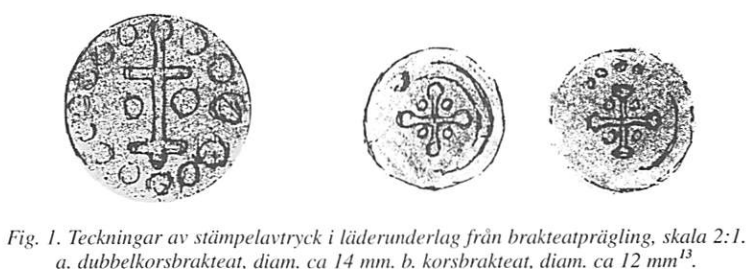

Fig. 2. Patriarkors på mynt från östromerske kejsaren Leo VI, 886-912¹⁷.

Fig. 3. Denar med patriarkors från Béla III¹⁸.

Fig. 4. Denar med dubbelkors, hertigdömet Sachsen (nr 151), diam 12,5 mm²¹.

Fig. 5. Mynt präglat för ärkebiskop Ludolf av Magdeburg (1192-1205).

erkände den tyske kejsaren som sin länsherre.

År 1131 mördades hertigen av Slesvig, Knud Lavard. Mordet utlöste ett danskt inbördeskrig, som kom att vara i 25 år. Knud Lavard var vasall till den tyske kungen Lothar III, som krävde hämnd och hotade Danmark militärt. Den danske kungen Niels Svensen tvingades erkänna Lothar som länsherre över Danmark. År 1146 valdes Knud Magnussen till kung i Jylland. På Själland och i Skåne valdes en annan kungason, Sven Grathe. I över ett decennium stred Knud och Sven om makten i Danmark. Båda kungarna

sökte stöd av den tyske kungen Konrad III, vilket betydde tyskt inflytande på den nordiska kyrkan. Konrad avled 1152 och efterträddes av Fredrik Barbarossa.

Kort tid efter det Konrad avlidit sände påven Eugenius III en legat, kardinalbiskopen av Albano, Nicholas Breakspear, till Norden med ett politiskt och ett ekonomiskt uppdrag. Legaten skulle upprätta separata ärkebiskopsdömen i Norge och Sverige och införa peterspenning, en skatt till påvedömet för påvens beskydd. Uppenbart ansåg Eugenius och den påvliga kurian att möjligheterna var små för Lunds stift att få

behålla sin självständighet. En preventiv aktion i Norden ansågs så nödvändig, att detta uppseendeväckande beslut togs utan att sedvanliga förberedande åtgärder var vidtagna. Lyckades kurians plan med en tredelning av Lunds stift, skulle bara Danmark kunna komma under ärkebiskopen i Hamburg-Bremen. Legaten var utrustad med apostolisk auktoritet, vilket var förenligt med hans höga kyrkliga rang. Detta var också praktiskt med tanke på uppdraget i kristenhetens utkanter.

Engelsmannen Nicholas Breakspear, född ca 1100, fick sin första utbildning i klostret St. Alban's. Han blev munk i augustinerklostret St. Rufus nära Avignon och 1137 klostrets abbot. Förmodligen har påven, Eugenius III (1145-53), fått upp ögonen för Breakspears duglighet, för han lät utnämna honom till biskop i Albano och till kardinal. Från och med 1150 undertecknade han påvens utgående skrivelser och bullor²⁴.

Den nyvalde tyske kungen Fredrik Barbarossa kallade de bägge danska kungarna till sin första riksdag i Merseburg 1152. Som Danmarks läns-herre bestämde Fredrik att Sven Grathe skulle få det danska riket. Sven Grathe kallade 1157 Knud Magnussen och Knud Lavards son Valdemar till ett möte i Roskilde, där han lät mörda Knud Magnussen, men Valdemar lyckades undkomma. Vid ett slag i Jylland 1157 segrade Valdemar och Sven Grathe dödades.

Den tidiga kyrkliga myntningen i Danmark

I skarven mellan Harald Hens och Knud den heliges kungatider präglades ett unikt mynt, känt i bara ett exemplar och på stilen daterat till ca 1080. Myntet har på åtsidan bilden av en man med biskopsstav. Mannen är dessutom försedd med värdighets-tecknet för en biskop, ett pallium, dvs ett korsprytt band lagt över skulderna. På myntets åtsida står texten SVEIN, på fransidan ett litet kors och myntmästarnamnet SIBBI i ROSC. Det förmodas att detta är det äldsta danska myntet präglat för en biskop och att biskopen möjligen skulle vara Svein Norrbagge, biskop i Roskilde ca 1074-88. Myntträtten kan ha givits åt biskopen för att underlätta finansieringen av den första domkyrkan i Roskilde²⁵.

Under Erik Ejegod (1095-1103) fick biskopar del av den med mynt-rätten förenade vinsten (slagskat-ten). Enligt Hauberg gav Erik Ejegod en fjärdedel av intäkten från Lunds

myntverk till stadens biskop²⁶. Under Niels Svensens kungatid (1104-34) präglades i Lund ett mynt med bilden av en byggnad försedd med tre torn och inskriften PAX POR(tae), dvs borgfred. Det har förmodats att byggnaden hänсыftar på Lund och att myntet utgavs med anledning av att staden blev ärkesäte 1104. Ärkebiskopen i Lund kan ha haft kortvarig och sporadisk myntträtt från 1104²⁷. Behovet av mynt var förmodligen stort, då byggandet av domkyrkan påbörjats. Från Erik Lams kungatid finns en lundaprägling, som för första gången visar en mynttyp som skulle bli mycket vanlig. Åtsidan av myntet visar kungen i halvfigur och frånsidan ärkebiskopen (fig. 6). Präglingen av sådana mynt är ett karakteristiskt bevis för kyrkans växande makt. Ärkebiskopens behov av mynt var förmodligen stort, då byggandet av domkyrkan fortfarande pågick. Under medeltiden hade biskoparna i Lund, Roskilde, Ribe och Slesvig en viss del av intäkterna från myntverken i respektive städer. Jämfört med Tyskland, där höga kyrkliga dignitärer kunde företa självständiga utmyntningar med avseende på myntens utseende, var det i Danmark blott en del av myntintäkterna som tillföll kyrkan, medan kungen behöll överhögheten över myntens utseende och vikt.

Under den tid de tre tronpretendenterna Sven Grathe, Knud Magnussen och Valdemar kämpade om makten präglades märkligt nog några av Danmarks vackraste medeltidsmynt. Mynten är små, tunna brakteater²⁷. Inspirationen är hämtad från Tyskland, där vid denna tid stamps-kärningskonsten stod högt. Alla tre kungarna präglade mynt. SWENO, CANUT, WALDEMARUS står det på mynten. Porträtten är livfulla och förmodligen utförda av inkallade tyska stampskärare. Under valdemartiden framgår det klart från myntsymbolerna (biskopsstav, biskops-mössa) att biskoparna hade del i myntträtten.

Vid tiden för präglingen av dubbelkorsbrakteaten i Lödöse var förhållandena i Danmark mycket oroliga. Av de tre tronpretendenterna hade Knud Magnussen nära släktband med Sverige. Hans farmor, Margareta fredkulla, var dotter till den svenske kungen Inge Stenkilsson och hans far, Magnus Nielsen, hade en kort tid varit kung i Västergötland enligt den danske historieskrivaren Saxo. Knuds mor, Rikissa, var omgitt med den svenske kungen Sverker,

som tydligen gav honom stöd, och 1153 trolövsades Knud med en dotter till Sverker och dennes första hustru Ulvhild. I Saxos detaljerade redogörelse för striderna nämns vid tre tillfällen att Knud besökte Sverige. Första gången är när Knud flyr till sin styvfar Sverker efter ett nederlag mot Sven vid Viborg i Jylland 1151. Det ligger nära till hands att tänka sig att Knud fått ekonomisk hjälp av Sverker genom myntning i Lödöse efter nederlaget. Till tiden sammanfaller myntningen av dubbelkorsbrakteaten och Knuds besök i Lödöse väl.

Norge årtiondena före ca 1150

År 1136 mördades den norske kungen Harald Gille i Bergen. Efter mordet hyllades hans tre små söner Sigurd, Eystein och Inge på tinget som samkungar. Inge, med tillnamnet Krokrygg, hade sin maktbas på Vestlandet och i Viken, Sigurd och Eystein i Trøndelag. Alla kungasöner, äktfödda som oäkta, hade samma rätt till tronen förutsatt att bönderna valde dem på ett "hyllningsting". Men inget hindrade bönderna på ett annat ting att välja en annan kung. Inge Krokrygg och de talrika stormännen kring honom ökade alltmer sitt inflytande i Norge och de ansåg sig ha en grund för detta, Inge var den ende "drottningfödde" av halvbröderna. Bakom Inge ställde sig den norska kyrkans ledande män. Prästerskapet krävde ökat inflytande och framför allt ett eget ärkebiskopsdöme för "Norgevældet".

Biskop Reidar i Nidaros för 1150/51 till påven i Rom men dog på hemvägen. Reidars besök måste ha gjort kurian uppmärksam på de norska problemen. Sommaren 1152 anlände den påvliga legaten Nicholas Breakspear med uppgift att inrätta ett norskt ärkestift. Kardinalen erbjöd Norge ett ärkebiskopsdöme med säte i Nidaros. Ärkebiskop blev biskopen i Stavanger, Jon Birgerson. Dessutom tillkom en rad bestämmelser, som gav kyrkan en friare ställning gentemot kung och ting. Peterspenning infördes. Under kardinalens besök inkallades till Nidaros en formlig riksrepresentation, ett riksmöte, det första i Norges historia. De tre kungarna, biskopar och stormän bör ha deltagit, men också en folkrepresentation av tolv "visa" män från vart stift²⁸.

Den tidiga norska myntningen

Harald Hårdråde (1046-66) hade under lång tid vistats i det bysantinska kejsarriket, en stat med ett väl

utvecklat myntsystem, och Harald lade grunden till ett permanent myntväsen med Nidarnes och Hamar som myntorter. Utmyntningen var omfattande. Penningvikten var ca 0,90 g, dvs 1/240-del av den norska markvikten på ca 215 g. Genom tillsättning av mässing²⁹ sänkte Harald systematiskt silverhalten från det normala ca 90%. Legering med mässing ger inhomogeniteter i utgångsmaterialet för mynttillverkningen och kan i viss mån förklara en stor variation i silverhalten. Den låga silverhalten gjorde att utländskt mynt försvann ur myntcirkulationen.

Efter Haralds död i ett försök att erövrå England blev hans son Olav Kyrre kung. Myntningen av undermåliga penningar fortsatte. Olav Kyrre efterträddes av sonen Magnus Barfot, som genomförde en viktig myntreform ca 1095³⁰. Penningvikten nedsattes till hälften, ca 0,44 g, samtidigt som silverhalten återställdes till ca 90%. Mynten håller vad man kallar halvpenningsstandard och det går nu 480 penningar per mark silver. I fortsättningen blev mynten ännu mindre. Tre av Magnus Barfots söner var samkunger. Av dessa präglade endast Olav Magnusson (1103-15) mynt med kunganamnet angivet. Mynten är brakteater och de tre som är kända väger 0,20, 0,17 och 0,14 g. De är tydliga tänkta att representera halvpenningar, nominellt 0,22 g, av den nya halverade penningvikten. En kvartspenning enligt den nya standarden är mycket liten och rymmer bara någon enkel symbol eller bokstav. Att någon norsk tronkrävare skulle bedrivit myntning i Lödöse omkring 1150 låter sig svårigen tänkas. Präglingsen av bokstavsbrakteater vittnar om att myntning bedrevs på flera platser i Norge. Dessutom var myntmotivet okänt i Norge före 1161 enligt nedan.

År 1222 gav den norske kungen Håkon Håkonsson ärkebiskopen i Nidaros formell mynt rätt. Det förmodas att detta har samband med att Håkon önskade politiskt stöd från ärkebiskopen, som fick rätt att hålla en myntmästare och en medhjälpare till denne, antingen i kungens mynthus eller i sitt eget residens. Mynten måste ha den vikt och halt som kungen bestämde. Möjligheten av en tidigare ärkebiskoplig myntning kan inte uteslutas³¹. Johnsen skriver: "En mulighet er det endelig for at metropoliten allerede i 1153 opnaadde myntrett. Kong Håkon Håkonssons retterbot om erkebiskopens myntrett av 1222 behøver etter ordlyden å

Fig. 6. Penning präglad i Lund under Erik Lams tid (1137-46).

dømme ikke være annat enn en stadfesting eller en stadfestende endring av en tidligere innrømmelse. Det må i det hele anses som meget mulig at den norske erkebiskopens myntrett skriver seg fra det 12. hundreåret, og om så er tilfelle, vil det falle naturlig å feste den til 1153 eller til kong Magnus Erlingssons regjeringstid. Alt i alt lyktes det Nicolaus Brekespear å oppnå enorme økonomiske innrømmelser til fordel for den norske kirken og erkestolen"³².

Under andra hälften av 1100-talet präglades i Norge två mynttyper med ärkebiskopliga symboler, dels en typ med biskopsstav och dels en typ med dubbelkors. Simensen har analyserat depå- och kyrkfynd från perioderna 1140-1206 respektive 1160-1202 och dragit slutsatsen att de norska ärkebiskoparna från 1150-talet till ca 1190 bedrev myntning för att bland annat finansiera byggandet av en ny katedral i Nidaros³³. Kyrkfyndet, totalt 804 mynt från 23 norska kyrkor, består till 99% av norska brakteater (43% bokstavs-, 23% kors-, 25% dubbelkors-, 1,5% biskopsstavstyp). En jämförelse mellan myntfynd i äldre kyrkor med fynd i kyrkor byggda strax efter 1185 visar att mynttyperna med ärkebiskopliga symboler är vanliga i de äldre kyrkorna, men sällsynta i fynd från de yngre kyrkorna.

Ett antal nordiska depåfynd innehåller dubbelkors- och biskopsstavbrakteater³⁴. Ett äldre fynd (Fjerdingsrein, Oppland), nedlagt ca 1140, innehåller inga brakteater med dubbelkors eller biskopsstav som symbol. Några skattfynd från 1150-talet, Öster Uttrup, Brennmoe och Bårarp, innehåller däremot dessa typer av mynt liksom två skattfynd nedlagda ca 1170. Jämförelser med Dælskatten³⁵ och ytterligare några depåfynd visar enligt Simensen att dubbelkorsbrakteater präglades ca 1150-90 och biskopsstavbrakteater ca 1150-75. Att myntningen upphörde kan bero på att ärkebiskop Eystein dog 1188 eller att den nye ärkebiskopen Eirik Iversson flydde till Lund 1190 efter stridigheter med kung Sverre Sigurdsson, en motståndare till påvekyrkan.

Enligt Simensen kan de norska ärkebiskoparnas präglings av dubbelkorsbrakteater indelas i fem huvudgrupper³⁶. Den äldsta huvudgruppen (Schive, tab. VI:47-55) har den uppskattade präglingsstiden 1152-57, dvs ärkebiskop Jon Birgerssons tid. I denna myntgrupp ingår emellertid nr 52, lödösebrakteaten³⁷. Mynt ur denna grupp har inte återfunnits i något norskt kyrkfynd, och myntgruppen är också den enda grupp av dubbelkorsbrakteater vars mynt inte hittats vid arkeologiska undersökningar i Nidarosdomen³⁸. I norska skattfynd från 1100-talet representeras myntgruppen av ett mynt (nr 50) i det lilla Brennmoe-fyndet om totalt tio mynt funnet i Nord-Trøndelag 1971³⁹. Ett mynt (nr 48) fanns också i det internationellt sammansatta fyndet om ca 5 000 mynt funnet 1840 i ett stenröse på gården Dæli i Hedemark och nedlagt 1202⁷. Myntgruppens anknytning till Norge är således svag.

Av den äldsta huvudgruppens dubbelkorsbrakteatmynt har myntningsunderlag till nr 52 hittats i Lödöse. Av Bårarpsfyndets 205 mynt⁴², majoriteten Sven Grathes mynt, var 24 dubbelkorsbrakteater (typ nr 47-50, 52) och av Öster Uttrup-fyndens mynt minst fyra (typ nr 47, 49, 52). Bårarpsfyndet innehåller också tolv biskopsstavs-(spiral-)mynt ur Schives äldsta grupp (tab. VI) av denna mynttyp. Det finns starka skäl att anta att hela den äldsta gruppens mynt av dubbelkorsbrakteater är präglade i Lödöse. Jon Birgersson skulle därmed enbart präglat biskopsstavbrakteater. Den efterföljande biskopen Eystein Erlendsson, som återkom från Rom 1161 efter att ha erhållit sitt pallium av påven, har präglat både dubbelkors- och biskopsstavbrakteater. Den ärkebiskopliga myntningen kan knappast ha hindrats eller försvårats av kungamakten, som vid denna tid var svag. Gulatingslagen, som anger på vilka olika sätt betalning kan ske, nämner silver efter vikt⁴⁰ och lagen kan därför knappast hindra ärkebiskopens myntning⁴¹.

Sverige årtiondena kring 1150

Omkring 1125 dog Inge (d y), den siste kungen av den stenkiliska ätten. Därefter rådde en turbulent situation. I Svealand valdes en man vid namn Ragnvald till kung, men denne döddes i Västergötland efter att ha visat vanvördnad för västgötarna och deras landsting. I Västergötland valdes 1129 enligt Saxo den danske prinsen Magnus Nielsen till kung, men fördrevs efter några år. Den västgötska kungalängden uppger, att efter Ragnvalds nesliga död styrdes Västergötland av en god lagman och landskaps hövdingar. Lagmannen har identifierats som Karl Sunesson, jarl av Götaland, och i norska källor kallad kung. I Östergötland valdes 1132 Sverker av östgötsk stormannasläkt till kung. Han var med säkerhet kung i Svealand 1135. Sverker representerade en mot påvekyrkan positivt inställd kungamakt, som stödde cistercienserordens klostergrundande i Sverige.

Sverkers makt i Västergötland har diskuterats. Karl Sunesson var samtida med Sverker. Det är ovisst om han erkände Sverkers överhöghet, han kan ha underordnat sig danska kungar⁴³. Sverkers verkliga makt tycks ha begränsats till Östergötland och delar av Småland och i varje fall varit begränsad i Västergötland och Mälardalen⁴⁴. När en dragkamp uppstår om klosterjorden i Varnhem, spelar en rival till Sverker, Erik Jedvardsson (den helige), och dennes hustru en stor roll. Tydligt ville Erik framstå som Varnhemsklostrets grundare⁴⁵. Sverker mördades julen 1156. Som anstiftare utpekades den danske prinsen Magnus Henriksen, vars mor var av den stenkiliska ätten, som tydligen fortfarande hade maktambitioner.

En betydande makthavare i Västergötland vid denna tid var biskopen i Skara, Bengt den gode (ca 1150-ca 1190). Om honom berättar en biskopskrönika, en bilaga till *Äldre Västgötalagen*. Biskopen tillhörde förmodligen en västgötsk stormannasläkt och krönikan berättar detaljerat om hans många aktiviteter, bl a om byggandet av kyrkor, broar och vägar. I slutet av hans ämbetslid hade Skara stift 400 kyrkor.

Nicholas Breakspear kom till Sverige troligen någon gång mellan april och september 1153⁴⁶, med samma intentioner som han haft i Norge, dvs att bilda en nationell kyrkoprovins, genomföra den påvliga beskattningen och reformera kyrkan. Enligt en stark tradition reste kardinalen och

hans följe via Hamar och förmodligen också via Oslo, som Johnsen antar⁴⁷. Han bör då ha rest sjövägen direkt till Kungahälla eller Lödöse eller tagit landvägen genom nuvarande Bohuslän till samma platser. Kustvägen från Oslo till Kungahälla via Svinesund har hög ålder liksom vägarna på ömse sidor om Göta älv⁴⁸. Det är svårt att tänka sig att kardinalen på sin väg till Linköping, där ett möte hölls, inte skulle ha besökt Lödöse, varifrån de centrala delarna av Västergötland lätt kan nås. Den påvlige legaten måste ha varit väntad, hans ärende bekant och mottagandet förberett. Enligt Johnsen hade minst 8½ månader förflutit sedan ankomsten till Norge⁴⁹, vilket bör mer än väl ha räckt för att underrätta svenskarna om det sensationella besöket. Med tanke på legatens höga rang och besöket betydelse bör en svensk delegation med minst skarabiskopen i spetsen mött honom vid ankomsten till Skara stift⁵⁰.

De enda källorna till Nicholas Breakspears besök i Sverige är vad Saxo (ca 1150-1220) skriver och dessutom två brev från påven Anastasius IV (1153-54), varav framgår att ett möte hållits i Linköping. Saxo berättar att "Svenskerne og Gotheerne kunde slet ikke blive enige om, enten hvem der skulde være Erke-Bisp eller hvor han skulde boe, og Enden blev da, at de Ingen fik; thi mens de kjæveledes, fandt Kardinalen, det var en Skam at oprette et Kirkeligt Højsæte hos slige Barbarer, som var endnu saa forfærdeligt langt tilbage i deres Christendom"⁵¹. Legatens ankomst kunde inte hindra den inre splittningen och åstadkomma att en svensk kyrkoprovins inrättades under legatens ledning. De politiska spänningarna skulle komma att manifesteras genom att under de närmast kommande 14 åren fyra kungar döddes och att kungamaktens centrum försköts från Östergötland till Västergötland. Tydligt har en del av de bestämmelser som antogs i Norge också antagits i Linköping, t ex ett löfte om erläggandet av peterspenning⁵².

Tre tronkrävare kämpade om makten efter mordet på Sverker: Erik Jedvardsson, Magnus Henriksen och Sverkers son Karl. Mycket litet är känt om Erik Jedvardsson (ca 1156-60), som dock är grundare av den erikska ätten. Egentligen vet man endast att han benämns kung i Västergötland 1158 enligt en dansk klosternotis och att han fick en våldsam död. Anstiftare till dräpet var, enligt

Erikslegenden, Magnus Henriksen, vilken i isländska källor beskrivs som kung i Svealand 1161. Magnus begravdes och döddes av Karl Sverkersson samma år. Påven Hadrianus IV kallar i ett brev Karl Sverkersson för kung över "*regnum Gothorum*". Erik Jedvardsson kontrollerade uppenbart Västergötland 1158, så kanske Karls makt var begränsad till Östergötland. Karl Sverkersson döddes 1167 på Visingsö av Knut Eriksson, en son till Erik den Helige.

År 1164 reste en svensk delegation till påven Alexander III (1159-81) i exil i Frankrike med begäran om inrättandet av ett ärkestift. I delegationen ingick biskop Stefan i (Gamla) Uppsala. Påven biföll önskan och Stefan vigdes till ärkebiskop. Efter dräpet på Karl Sverkersson flydde ärkebiskop Stefan till Lund och verkade där till förmån för den sverkerska ätten⁵³. I Sverige ledde Sverkers brorssöner Kol och Burislev sverkerättens anhängare mot Knut Eriksson. De omnämns i vissa källor som kungar, men senast 1172 var bägge dödade⁵⁴. Stefan återvände till Sverige, oklart när, och fick en mager förlikning med Knut⁵⁵. Med Knut Eriksson fick Sverige en kraftfull härskare och hans regeringstid blev fredlig och lång, nästan 30 år. Knut Erikssons maktcentrum låg i Västergötland och han hade ett nära samarbete med biskopen i Skara, Bengt den gode, som tydligen var Knuts rådgivare⁵⁶.

Myntcirkulationen i Västergötland ca 1150

Den stora myntimport som ägt rum till Skandinavien under vikingatiden sjönk, enligt Jonsson, i början av 1100-talet till en låg nivå som följd av en minskad internationell handel⁵⁶. Lödöse bör dock ha varit en gynnsam plats vad beträffar silverförsörjning för myntning. Handeln måste ha gjort silver i form av importmynt tillgängligt.

I biskopskrönikan berättas om biskop Ödgrim (ca 1130-50) att "I hans dagar blev Sancta Marias kyrka färdig i Skara. Och han fick vid vinningen bestämt att den skulle ha fem penningar blå av var bonde eller skulle han gälda fem skäppor havre eller tre skäppor korn". I den följande biskopen Bengt den godes krönika anges samma avgift⁵⁷. Enligt krönikan var således penningar i omlopp i Västergötland vid mitten på 1100-talet, och bonden hade tydligen möjlighet att välja betalningssätt även om naturabetalning var det vanliga⁵⁸.

Den lokala myntcirkulationen kan studeras genom mynt funna i kyrkor, sk offerspill⁵⁹. I en studie av monetariseringen av Sverige finner Klackenborg för Skara stift och perioden 1150-1200 ett antal av sju kyrkfynd med totalt 23 mynt⁶⁰. Källmaterialet är alltså litet. Norska mynt dominerar (57%) under denna period och även depåfynd visar samma resultat, norskt mynt var vanligt och dominerar före 1200. Några mynttyper bedömda som norska skulle dock kunna vara lödösepräglingar⁶¹. Skara stift kan i viss mån betraktas som en del av det norska myntområdet under tidig medeltid. Även i norra Jylland cirkulerade norskt mynt i betydande omfattning⁶².

Schive⁶³ anger vikten av dubbelkorsbrakteaten av lödösetyp (nr 52) till 0,137 g och betraktar myntet som en tämligen underviktig halvpenning⁷ enligt Magnus Barfots myntstandard (0,22 g). Alla Bårarpyndets sex mynt av typ nr 52 är skadade. De två tyngsta har vikterna 0,14 och 0,11 g⁶⁴. När den svenska fastlandsmyntningen återupptogs i Lödöse ca 1150 var den både till vikt och format anpassad till den norska myntningen. Dubbelkorsbrakteaten i Lödöse verkar närmast präglad efter samma vikt som en norsk samtida halvpenning. Två av mynten (nr 47, 55) i Schives äldsta grupp väger 0,063 och 0,077 g, och är uppenbart kvartspenningar. Först efter 1200 blir det inhemska, götäländska myntet helt dominerande i myntcirkulationen. Skara stift är då ett eget myntområde med en utmyntning av 384 penningar per mark silver.

Tre huvudtyper av tidiga kyrkliga mynt är kända skriver Jonsson, och det är uppenbart att ärkebiskopen i Uppsala fått mynträtt under perioden 1190-1215⁶⁵. Myntningen har sannolikt skett i Sigtuna och varit av liten omfattning. En av mynttyperna (fig. 7) visar ett framvänt huvud med biskopsmitra och en kräkla vid sidan (LL IB2). Lagerqvist daterar präglingen till tiden 1200-15, Rasmussen till ca 1200⁶⁶. Jonsson⁶⁷ för detta mynt till ärkebiskop Olof (1197-1200).

På kyrkogården i Blidsbergs sn, Västergötland, gjordes 1956 ett depåfynd om 67 mynt. I fyndet ingår fyra norska mynt med dubbelkors som myntsymbol (Simensens grupp 3), 24 mynt med porträtt av en norsk kung eller adelsman och 34 stampidentiska och tydligt nypräglade svenska brakteater med bilden av en biskop med mitra (LL IB2), enligt ovan date-

Fig. 7. Biskop med mitra, LL IB2⁶⁹.

rade till 1197-1215. Enligt Simensen är denna datering inte korrekt⁶⁸. Dubbelkorsbrakteaten, grupp 3, förekommer huvudsakligen i norska fynd i kyrkor byggda före 1185 och dateras till tiden 1170-80. En annan norsk mynttyp i Blidsbergsfyndet, "kors med fot", förekommer ej i kyrkor från åren 1185-1205. Mynttypen LL IB2 har inte hittats i Norge. Simensen drar slutsatsen att de 34 biskopsmynten är svenska och från 1170-talet. Den norske kungen Sverre härjade i närområdet 1178 och skatten kan vara nedlagd detta år.

Svensson har diskuterat fyndbilden av LL IB2⁶⁹. Mynttypens fem fynd har alla påträffats i Skara stift (fyra i Västergötland och ett i Värmland). Tre är depåfynd, två lösfynd. Av detta skulle man vilja dra slutsatsen att myntet präglats för biskop Bengt den gode i Skara. Svensson ser dock ett problem med en sådan tillordning⁷⁰. Brakteaten är präglad efter svealändsk mynträkning med en myntvikt på ca 0,30 g och inte efter den norskinfluerade mynträkning, som kom att bli förhärskande i Skara stift med en myntvikt på hälften av den svealändska, dvs 0,15 g. Nu kan man emellertid fråga sig om man vid den tidpunkt när myntet med biskopshuvudet präglades, dvs 1170-talet, kunde förutse efter vilka system utmyntning skulle komma att ske i framtiden i olika områden. Myntpräglingen i Lödöse har just tagit sina första steg, och en tyngre penning skulle mycket väl kunna ha präglats där eller i Skara. Vi kan jämföra med de första gotländska mynten, som hade en vikt av 0,47 g⁷¹. Myntvikten minskade emellertid snabbt i senare emissioner och kom att utmynna i 288 penningar/mark.

En intressant fråga är om ärkebiskop Stefan (1164-85) bedrev någon myntning efter återkomsten från sin exil i Danmark. Sverkerättens motstånd tycks vara brutet efter 1172/73 och Knut Eriksson är ensam härskare i hela riket. Det är inte bekant när Stefan återkom till (Gamla) Uppsala. I ett brev till Knut Eriksson från påven

Alexander III skrivet 1172 (1180?) tituleras Knut "Rex Sweorum et Gothorum". Förutom till Knut är brevet, som berör tienden, testamentsrätt, andliga personers äktenskap etc, ställt till biskoparna, jarlen samt andliga och världsliga i Götaland⁷². Ärkebiskopen är inte nämnd! Kanske var han ännu kvar i Danmark?

På 1180-talet började Knut Eriks-son både i Lödöse och Sigtuna en myntning med kunganamnet utsatt⁷³. Också i Sigtuna bör handeln ha gjort (mynt)silver tillgängligt för myntning. Myntvikterna rör sig om 0,11-0,14 g i Lödöse och ca 0,30 g i Sigtuna⁷⁴.

Slutsatser

När en brakteat med enbart ett dubbelkors som symbol präglas i Lödöse ca 1150 innebär detta inte endast ett återupptagande av den svenska fastlandsmyntningen utan också präglingen av en nästan unik mynttyp. I svensk myntning skulle den aldrig återkomma. Symbolen, som tillhör påvedömet, anger i princip att myntet präglats för en ärkebiskop eller en kardinal. I början av 1150-talet besöktes Sverige av en kardinal med avsikt att upprätta ett ärkesäte, så symbolen var minst sagt aktuell vid den tid som är föreslagen för myntningen i Lödöse.

På sin väg från Norge till Sverker och de svenska biskoparna och stormännen i Linköping måste kardinalen nästan med nödvändighet ha passerat Lödöse och hans ankomst liksom hans ärende måste ha varit bekant. Ett av hans ärenden var av ekonomisk natur, nämligen införandet av peterspenningen och detta i ett land som, i motsats till Norge, saknade egen myntning. Problemet måste ha varit uppenbart både för Nicholas Breakspear och för biskopen, Bengt den gode, i det stift som först besöktes av kardinalen. Efter kardinalens återkomst till Rom utfärdade Anastasius IV bullor i vilka legatens beslut i Sverige och Norge

bekräftades. I påvens två brev från november 1154 till Sverker och stormännen samt till biskoparna behandlas införandet av skatten till påven. Biskoparna befullmäktigas att vara påvens uppbördsmän för peterspenningerna⁷⁵.

Besöket i Sverige av en katolsk dignitär med så hög rang som kardinalbiskop måste ha varit en sensation. Först med påven Johannes Paulus besök 1989 överträffades det i rang. Kanske hade kardinalen krav på införandet av en inhemsk myntning för betalning av peterspenningen och att ett mynt med lämplig symbol präglades? Kanske hade Bengt den gode anledning att tro att ärkesätet skulle förläggas till det äldsta och folkrikaste av de svenska stiftet och präglat ett mynt med en symbol för en ärkebiskop?

Det mynt som Ekre närmast sätter i samband med peterspenningen är annars de små korsbrakteaterna från 1150-60-talen⁷⁶. Den påvliga beskattningen krävde mynt, och detta är ett tungt skäl för att införa myntprägling vid denna tid. Peterspenningen, den första egentliga skatten i Sverige, redovisades till det påvliga skattekontoret i Brügge och kom i varje fall från 1200-talet att utseppas över Lödöse⁷⁷.

Förutom kardinalbiskopen som möjlig initiativtagare till en återupptagen svensk myntning i Lödöse är tre aktörer av speciellt intresse som möjliga myntherrar, nämligen kyrkan genom biskopen i Skara, Bengt den gode, Sverker och möjligen Erik Jedvardsson. Den sistnämnde hade uppenbart inflytande i Västergötland, han valdes till kung där 1158, men nästan inget är i övrigt bekant om honom. Bengt den gode var en handlingskraftig kyrkoman enligt biskopskrönikan. Tveklöst har han behövt mynt för sina många aktiviteter. Biografin över skarabiskopen nämner dock inget om myntning. Nu var det kanske inte mycket att nämna i en krönika, myntning bedrevs ju sedan lång tid tillbaka på många närbelägna platser både i Norge och Danmark. Att två handlingskraftiga personer, kardinalen och skarabiskopen, skulle kunna ligga bakom myntningen i Lödöse är inte orimligt.

Svårigheten med Sverker som myntherre för den tidiga lödösemyntningen är oklarheten i hans ställning i Västergötland. Birgit Sawyer skriver att "med tanke på Sverkers svaga ställning i Västergötland är det inte troligt att han varit upphovsman"⁷⁸. Ekre menar att präglingen skulle

kunna ha skett i ett samarbete mellan kungamakt och kyrka¹². Detta är naturligtvis fullt möjligt, men man kan fråga sig om kyrkan behövde något kungligt tillstånd vid denna tid. Sverkers makt var svag i Västergötland och det rådde politisk instabilitet, något som den följande utvecklingen visar. Johnsen kastar fram tanken att den norska kyrkan skulle kunna ha erhållit mynträtt vid kardinalens besök 1152/53³². Den förste norske ärkebiskopen påbörjade också myntning efter sitt tillträde. Man skulle naturligtvis kunna tänka sig att också den svenska kyrkan vid mötet i Linköping 1153 fått mynträtt och att den tidigaste myntningen är ett resultat av denna rätt. Men med tanke på de instabila politiska förhållanden som rådde på 1150- och 1160-talen, så kanske frågan om mynträtt inte var särskilt aktuell. Myntning kunde säkerligen bedrivas av biskoparna utan någon sådan legal rätt åtminstone fram till att Knut Eriksson stabiliserat sin regim.

Jonsson delar in den svenska medeltida mynthistorien i perioder: "Ett första, äldsta skede (ca 1180-1200) som domineras av importmynt och en mångfald kortlivade svenska typer med glidande övergångar mellan typerna"⁷⁹. Man kanske skulle kunna tillägga att detta skede förmodligen föregåtts av en kort period från ca 1150 (1153?) till in på 1170-talet av en kyrklig, biskoplig myntning.

Fram till ca 1300 var Sverige indelat i tre myntområden med olika dominerande mynträknings, nämligen Skara stift, Linköpings stift och Svealand, det yngsta myntområdet. Likheter med stiftsindelningen är uppenbara. Jonsson⁸⁰ skriver: "Frågan är om dessa likheter är tillfälliga eller kan kopplas till biskoparnas ekonomiska möjligheter att styra myntcirkulationen". Sannolikt är likheterna inte tillfälliga utan kan kopplas till uppkomsten av den tidigaste svenska medeltida myntningen, som troligen var kyrklig.

Myntningsunderlaget till dubbelkorsbrakteaten i Lödöse påträffades vid en liten grävning i anslutning till en dränering kring det gamla kommunalhuset Lyckhem³. Ytterligare arkeologiska undersökningar skulle troligen kunna kasta mer ljus över den tidigaste svenska medeltida myntningen.

Ett varmt tack riktas till Rune Ekre för värdefulla kommentarer och till Carina Bergman för hjälp vid utnyttjandet av Vitterhetsakademiens bibliotek.

Noter

1. Sawyer & Sawyer 1993, s 8.
2. Ekre 1989/90, s 41f.
3. Ekre 1989/90, s 41.
4. Jensen 1983, s 121.
5. Galster 1931.
6. Jensen 1983, s 122.
7. Schive 1865, s 42.
8. Simensen 1992, s 66.
9. Ekre 1988, s 29f.
10. Jonsson 1995, s 53f.
11. Klackenbergs 1991, s 130.
12. Ekre 1989/90, s 43.
13. Ekre 1988, s 29.
14. Ekre et al. 1994, s 9.
15. Friedensburg 1926 a, s 80.
16. Friedensburg, 1922, del 2, s 160f.
17. Sear 1974, nr 1732, 1734.
18. Huszár 1979, s 40.
19. Katalin Biró-Sey, pers. medd.
20. Bahrfeldt 1890.
21. *ibid.*, s 40.
22. Friedensburg 1926 b, s 32.
23. Luschin 1926, s 62.
24. Johnsen 1945, s 65f.
25. Jensen 1995, s 116.
26. Hauberg 1900, s 62.
27. Bendixen 1967, s 30f.
28. Johnsen 1945, s 415.
29. Simensen, pers. medd.
30. Skaare 1995, Bind 1, s 55f.
31. *ibid.*, s 105f.
32. Johnsen 1945, s 247f.
33. Simensen 1992, s 65f.
34. *ibid.*, s 70.
35. Skaare 1995, Bind 1, s 59f.
36. Simensen 1992, s 77, tab. 2.
37. Ekre, pers. medd.
38. Simensen 1992, s 78f, tab. 5, 8.
39. Skaare 1972, s 216.
40. Robberstad 1981, s 207.
41. Simensen, pers. medd.
42. Jensen 1983, s 103.
43. Sawyer P 1991, s 45.44. *ibid.*, s 40f.
44. *ibid.*, s 41.
45. Johnsen 1945, s 342.
46. *ibid.*, s 97f.
47. Vägar i Bohuslän 1981, s 16f.
48. Johnsen 1945, s 99.
49. *ibid.*, s 415.
50. Saxo (1962), del 3, s 48.
51. Lindkvist 1998, s 220.
52. Westman 1942, s 59f.
53. Sawyer P 1991, s 43.
54. Hallencreutz 1996, s 263.
55. Jonsson 1995, s 43f.
56. Beckman 1912, s 54f.
57. Klackenbergs 1991, s 125.
58. Klackenbergs 1992, s 26f.
59. *ibid.*, s 61.
60. Ekre, pers. medd.
61. Skaare 1995, Bind 1, s 58.
62. Schive 1865, s 45.
63. Jensen 1983, s 117.
64. Jonsson 1995, s 50.
65. Lagerqvist 1970, s 48f.
66. Jonsson 1983, s 83.
67. Simensen 1992, s 71.
68. Svensson 1983, s 38f.
69. *ibid.*, s 39.
70. Jonsson 1995, s 52f.

72. STI, s 98.
73. Jonsson 1995, s 53f.
74. Lagerqvist 1970, s 60, 44.
75. Brilioth 1915, s 7.
76. Ekre 1989/90, s 43f.
77. Ekre 1993, s 11.
78. Sawyer B 1993, s 56.
79. Jonsson 1995, s 56.
80. *ibid.*, s 50f.

Litteratur

Bahrdfeldt E 1890, *Der Münzfund von Aschersleben, Ein Beitrag zur Denarkunde des XIII. und XIV. Jahrhunderts*, Berlin.

Beckman N 1912, *Ur vår äldsta bok*, Stockholm.

Bendixen K 1967, *Danmarks Mønt*, Nationalmuseet, København.

Brilioth Y 1915, *Den påfliga beskattningen af Sverige intill den stora schismen* (Avh. Uppsala, se även G Carlsson: *Historisk Tidskrift* 1917.)

Ekre R 1988, Nya märkliga myntningsfynd i Lödöse, *SNT* 1988:2 s 28f.

— 1989/90, Om den medeltida myntningen i Lödöse, *Västgöta-Dal* s 32.

— 1993, Det medeltida Lödöses roll i svensk rikshistoria, *Västgöta-Dal* s 9.

Ekre R, Hylander C, Sundberg R 1994, *Lödösefynd, ting från en medeltidsstad*, Uddevalla.

Friedensburg F 1913-1922, *Die Symbolik der Mittelaltermünzen*, Berlin.

— 1926 a, *Die Münze in der Kulturgeschichte*, Berlin.

— 1926 b, *Münzkunde und Geldgeschichte der Einzelstaaten des Mittelalters und der neueren Zeit*, München, Berlin.

Galster G 1931, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 21 s 207f.

Grinder-Hansen K 1995, "Det feudale møntvæsen" og 1000-tallets danske møntforhold, *Tusindtallets danske mønter* s 112, Nationalmuseet, København.

Hallencreutz C 1996, Riksidentitet, stiftsidentitet och den vidare Europagemenskapen, *Kristnandet i Sverige, Gamla källor och nya perspektiv* s 243. Projekt Sveriges kristnande, Publikation 5, Uppsala.

Haugberg P 1900, *Myntförhold og udmyntninger i Danmark indtill 1146*, Köpenhamn.

Huszár L 1979, *Münzkatalog Ungarn, von 1000 bis heute*, Battenberg.

Jensen, J S 1983, Bårarp-fundet 1932, Ett hallandsk möntfund fra Sven Grathes tid, *NM XXXIII* s 101f, Stockholm.

— 1995, Roskildes første bispemønt?, *Tusindtallets danske mønter* s 116, Nationalmuseum, Köpenhamn.

Johnsen A O 1945, *Studier vedrørende kardinal Nicolas Breakspares legasjon til Norden*, Oslo. Avh. se även E. Moland: (Norsk) *Historisk Tidskrift* 1946 nr 34 s 256f.

Jonsson K 1983, Översikt över fastlandsmyntningen ca 1180-1250, *NM XXXIV* s 83f, Stockholm.

— 1995, Från utländsk metall till inhemskt mynt, Myntningen i Sverige 995-1995, *NM XL* s 43f, Stockholm.

Klackenberg H 1991, Penningar blå – franska, norska eller svenska? Myntcirkulationen i västra Sverige 1150-1250, *NNÄ* 1991 s 123-140.

— 1992, *Moneta Nostra, Monetariseringen i medeltidens Sverige*, Lund.

Lagerqvist L O 1970, *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*, Stockholm.

Lindkvist T 1998, *Kyrklig beskattning, Sveriges kyrkohistoria, I. Missionstid och tidig medeltid* s 216f (B Nilsson), Verbum.

Luschin von Ebengreuth A 1926, *Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der neueren Zeit*, München och Berlin.

Robberstad K 1981, *Gulatingslovi*.

Sawyer B 1993, Västsverige och Älvdalen under vikingatid och äldre medeltid, *Kring Göta älv, Studier i en dalgång* s 50f.

Sawyer B och Sawyer P 1993, *Medieval Scandinavia, From Conversion to Reformation circa 800-1500*, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Sawyer P 1991, *När Sverige blev Sverige*, Alingsås.

Saxo Grammaticus (1962), *Danmarks Krønike* (Gesta Danorum). Översättning från latinet till danska av N F S Grundtvig 1855, Köpenhamn.

Schive C I 1865, *Norges Mynter i Middelalderen*, Christiania.

Sear D R 1974, *Byzantine Coins & their Values*, Seaby, London.

Simensen C 1992, Nidarosdomen og erkebiskopens mynt 1152-1190, *Norsk Numismatisk Tidskrift* nr 2 s 65.

Skaare K 1972, *Nordisk Numismatisk Årsskrift*, s 216.

— 1995, *Norges Mynthistorie, Mynter och utmyntning i 1000 år, Pengesedler i 300 år, Numismatik i Norge*, Oslo.

ST I, *Sveriges traktater med främmande magter jemte andra dit hörande handlingar*, Stockholm 1877-1934.

Svensson E 1987, Ärkebiskopliga mynt i öst och väst, *SNT* 1987:2 s 38, Stockholm.

Vägar i Bohuslän 1981, Rapport nr 6, Länstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.

Westman K 1942, Vårt första kristna århundrade, *Turistföreningens årskrift, 1100-talet* s 29.

Sven-Erik Arnell var tekn. dr och f.d. docent vid Chalmers Tekniska Högskola i Göteborg. Han var som pensionerad bosatt i Partille. Han avled hastigt i slutet av december 2000.

"Är hundralapparna fina idag?"

Idag talas det om bankernas och postkontorens neddragningar. Insättning, uttag och betalning skall i fortsättningen göras utanför de ordinarie bankkontoren. Men redan år 1983 infördes "självbetjäningsbanken" i vårt land (de två första i Stockholm och Göteborg).

I en tidningsartikel från samma år kan man läsa att "Vi måste ägna oss mer åt kvalificerad service och rådgivning och låta kunderna sköta de enkla ärendena själva". Hur väl känns inte detta igen, men då var det bankomatkortet som skulle revolutionera bankverksamheten. Numera är detta kort gammalt och vant och de flestas händer. Det är i stället bankernas internetjänster vid den egna datorn i hemmet, som är det senaste vid girering, liksom postbetjäning och kontantuttag i vanliga livsmedelsbutiker. Det senare förfarandet ger genast en ny aspekt på ovanstående "Dagens Anders", som infördes i *Svenska Dagbladet* år 1983 i samband med artikeln *Banker får självbetjäning* skriven av Margareta Artsman.

MGL

Karvstockar från Österbruk. Foto förf.

Karvstockar

Karvstocken (eller kolstickan som den också kallades) är ett stycke trä med inskurna skåror och hack, som förr användes vid primitiv räkenskapsföring av prestationer eller skulder. I Dalarna hade man karvstockar för att kontrollera användningen av kvarnen, sågen, dagsverken, kolleverans och byggandet av gårdsgårdar. På karvstocken hade varje byaman sitt avgränsande fält, inom vilket hur många kvarndygn och sågdygn m.m. han använt. I äldre tider tycks karvstockar ha haft en mycket vidsträckt användning, såväl för ensidiga anteckningar rörande kvantiteter av något slag (enkel karvstock) eller ömsesidiga räkenskaper (delad karvstock). Liksom många primitiva hjälpmedel har de här hållit sig kvar till långt in på 1900-talet.

Av samma slag var säkerligen de karvstockar som omtalades under 1500-talet i samband med fogdarnas räkenskapsredogörelser till räntekammaren. I Skåne motsvaras karvstocken av så kallade knävingar (knäfringar), på vilka byamännens böter antecknades med skåror, och som utplånades vid pliktens gäldande. Samma bruk var också allmänt gängse i Danmark. Namnet på den franska allmogeskatten (la taille, eg. skåra, karvstock) vittnar om att karvstocken en gång användes vid dess upptagande. I Sverige tycks karvstockar av olika slag ha varit i allmänt bruk i hela landet.

De mest bekanta är karvstockar som ända in på 1800-talet – och sannolikt alltsedan den anglosaxiska tiden – användes av den engelska riksskattkammaren, The Exchequer, dels för kontroll av sheriffarnas inbetalningar, då den halva som sheriffen fick gällde som kvitto, dels som skuldförbindelser vid kronans upptagande av lån. Den karvstockshalva som långivaren i sådant fall erhöll och vilken han å sin sida kunde avyttra kallades stock den i skattkammaren förvarade counterstock. (Ordet stock har sedan fått betydelsen av statspapper, fonder, jfr stockexchange som betyder fondbörs.)

I början av 1900-talet användes karvstockar av mjölkbuden i en del franska städer, och vid leverans av vedlaster från vedskutorna i Stockholms hamn förekom sådana ännu allmänt 1910.

De båda bläckhornsliknande stugorna vid infarterna till Bruksgatan (numera Storgatan) i Lövestabruk kallas stickstugorna. De har sin egen historia, av vilken de fått namnet. När Karl Rosén flyttade in i stugan omkring 1920 hittade han i sågsåpanen på vinden två stickor med utskurna streck. Han tog vara på dem och fick av sin mor reda på att stickorna var en slags gammalt bokföringsmaterial, kallade karvstickor, som användes på den tiden då folk inte kunde skriva. De så kallade stickstugorna var då något slags kontor och när bönderna kom till Lövestabruk för att hämta bl.a. naturprodukter, använde man sig av stickorna. Stickorna är från Österbybruk och är ca 40 cm långa.

Börje Rådström

Karl Rosén, Lövesta. Foto i artikeln om stickstugorna. Den kan vara införd i Arbetarbladet på 1970-talet.

Källor

Mary-Ann Olarsbo, muntligt.
Nordisk Familjebok 1910.
Svensk Uppslagsbok 1950.

Lästips! A. Grandell: *Karvstocken. En förbisedd kulturbärare*. 1982.

Stickstugan i Lövesta bruk. Foto förf.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

REGISTER 2000

ARTIKLAR OCH NOTISER

	Nr	Sid.
Alstertun, Rolf Johan den gode av Frankrike – en myntherre med oförtjänt gott rykte.	3	52
Arnell, Sven-Erik Gunnar Holsts Stiftelses pris år 2000. (<i>Personalia</i>)	7	171
Björk, Jan-Olof Människorna bakom kvartsskillingen 1802. Medailler och begärlige Skådepenningar som den tiden kunde fås, emot betalning, på Kongl. Myntet.	1 8	4 180
Elfver, Frédéric Mynt från den Gyllene horden? Mynt i skålgrop på Birka.	2 6	30 138
Golabiewski Lannby, Monica Kronvägg. Museum Tre Kronor invigt. (<i>Ny utställning</i>) Medeltida växlarbänk. Skaga kapell – jättedotterns kyrkbygge. Pappersetta, krischa och kotia. Millenniets sista kastmynt. "Ukrainaförfälskningar". Whistmarker. Mera klöver! – en utställning om konstnärliga nordiska spelkort. (<i>Ny utställning</i>) Under rubriken Numismatik... En liten skrift till julklapp eller nyårshandsöl. Plåtmynt funna vid Kap Verde-öarna.	1 1 2 2 3 4 5 6 6 7 8 8	18 19 31 38 58 93 122 141 145 172 200 201
Hammarberg, Inger Mynt till "Järnpojken". Myntbössan "Monnibox".	3 6	67 140
Heijne, Cecilia von De vikingatida fynden från Glemminge och Stora Slågarp i nytt ljus.	8	198
Hemmingsson, Bengt Christian Nettelblads bidrag till numismatiken. Elias Brenner och 1715 års mynttecken. Medaljbelöningar i guld år 1694. Jean d'Armand, Petter Michelson och 1649 års "Christin".	1 2 3 4	13 36 56 76
Jönsson, Gunnar Åttaskilling danske 1546.	2	30
Kilger, Christoph Numismatisk avhandling.	5	115
Kjellgren, Richard Dataregistrering av Avesta Myntmuseums samlingar färdig sommaren 2000.	4	90
Lagerqvist, Lars O. Medalj över Raoul Wallenberg. (<i>Ny medalj</i>) Nytt kungaporträtt på belöningsmedaljerna.	2 3	44 62

Gustav II Adolf på estnisk medalj. (<i>Ny medalj</i>)	4	93
Erik Lindbergs medaljfond.	5	114
In sui memoriam – även med briljanter.	6	128
Svenska millenniemynt med präglingsår 1999 och 2000. (<i>Nya mynt</i>)	6	142
Hyllning till en 50-åring. (<i>Ny medalj</i>)	7	173
Larsson, Kenneth		
Papperspolletter från "Norrtelje Sprithandelsbolag Adolf Syrén m.fl.".	3	61
Lindblom, Carl-Axel		
Saint Barthélemy har fått ett "nytt mynt".	1	20
Lennart Wallén till minne – en återblick. (<i>Personalia</i>)	2	42
Meer, Gay van der		
Jean Le Clerc återuppräktad genom en upptäckt i Lovisa Ulrikas bibliotek.	5	106
Nilsson, Hasse		
Renaissance – guld och silver ur Värmland. (<i>Ny utställning</i>)	5	119
Rådström, Börje		
Omnibusspollett från Stockholm.	1	22
Mjölkspolletter och föremål från mjölkförsäljning vid mejeriet i Lövså bruk.	7	168
Sandström, Birgitta		
Zorns förslag till medalj över Anne Charlotte Leffler.	1	12
Silvegren, Ulla W.		
Myntkabinettet vid Lunds Universitets Historiska Museum – ur dess historia.	7	152
Sundquist, Torbjörn		
Numismatisk frågesport vid SNF:s julfest 15 december 1999.	1	22
Rätta svar på frågesporten.	2	41
Lars Gullin 1928-1976 – förste svenske manlige jazzmusiker på medalj.	2	45
Madeleine Greijer 1920-2000. (<i>Personalia</i>)	5	114
Silverkrona i växel väcker minnen.	5	119
Auktion i Danmark – 388 utrop: svenska mynt, besittningsmynt, polletter. (Auktioner)	5	123
Svenson, Ingemar		
Överprägling på nödmyntet Kronan.	6	143
Wahlquist, Göran		
Årsberättelse för år 1999 avgiven av styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen.	3	64
Wettmark, Martin		
Femkrona 1991 med felaktigt myntmästarmärke.	6	143
Wiséhn, Eva		
"Tid är Pengar" – Kungl. Myntkabinettets millennieutställning.	1	9
Lönehantering på Lövså bruk.	4	89
Silver, siden och sändebud från öst. (<i>Ny utställning</i>)	5	118
Mynt med minne.	8	201
Wiséhn, Ian		
Betal- och kreditkort i historisk belysning.	1	10
Svenska kopparmynt till Padua 1763.	1	11
Två aktiebrev som åker i höjden.	1	15
Georg Wolfgang von Francken – Tyskbagarbergens betvingare.	1	16
Ett överflöd av småmynt.	1	20
Plåtmynt som 1767 köptes till konungen av Neapel och Sicilien.	1	22
Nyupptäckt miniatyrmålning med anknytning till Gustav III:s medaljhistoria.	2	28

Pengar i reseskildring från 1853.	2	29
Några anteckningar belysande det svenska affärsväsendets utveckling.	2	32
Spårvägsbolletter 1906.	3	60
En präglad hyllning från Stockholms Nya Spårvägs Aktie-Bolag.	3	62
Den svenska plaketten till världsutställningen i Paris 1900.	3	66
Mynt- och medaljsamlingen i Roggebiblioteket i Strängnäs flyttad till Kungl. Myntkabinettet.	3	67
Österrikes frimärken 150 år hyllas med mynt. <i>(Nya mynt)</i>	3	67
Aktiebolaget Biologiska Museet.	4	81
Medaljer över John Ericsson.	4	82
Ett aktiebrev från Aktiebolaget Svensk-Amerikanska Film-Kompaniet.	4	87
Lumpbolletter från Hargs pappersbruk.	4	88
Funderingar kring begravningskastmynt.	4	91
Slovenien i mynt och historia. <i>(Ny utställning)</i>	4	91
Christian Petersen – en ärlig sedelförfalskare.	4	94
Roggebibliotekets myntsamling överlämnad som gåva till Kungl. Myntkabinettet.	4	95
Greve Pehr Ambjörn Sparres pappersprovsamling.	5	111
Gustav IV Adolf i porträttkonsten – sommarutställning på Gripsholms slott. <i>(Ny utställning)</i>	5	116
Danmark. <i>(Nya sedlar)</i>	5	122
Papperspollett från Kvillebäcken – en bropenning från 1800-talet.	6	135
Plåtmynten som Aktiebolaget Konstindustri tillverkade.	6	137
När stenpengen från Yap kom till Stockholm	6	139
Bankernas Stockholm.	7	165
Ryska sedlar som klipptes i fyra delar.	7	173
Den gloriose seger 20 Nov. emot Czaren. Narvamedaljerna som politiskt vapen – ett 300-årsminne.	8	186
När svenskarna ville ha ett 15-öresmynt.	8	194
Gustav IV Adolfs kröning i Norrköping 1800 – ett tvåhundraårsminne.	8	196
Brödrafolkens väl försvann 1907.	8	204

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 20 företag i tio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB

Normalmstorg 1, 1 tr.,
Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Dala Mynt- och frimärkshandel

Box 307, 791 27 FALUN
Tel. 023-142 50

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt

Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

Malmö Mynthandel

Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder

Prästkragevägen 4 B, 245 63 HJÄRUP
Tel. 040-46 11 40

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrhälje Mynt AB

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRÅLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel

Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 8 C
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

En aktie i Droskaktiebolaget.
"Brännvinssedel" från 1800.

8 205
8 205

Voisin, Marie-Astrid

Jules-Clément Chaplain – medaljkonstens Cézanne.
Från sagans värld till sköna toner via smaklökarna.

5 100
7 160

NYTT OM BÖCKER – RECENSIONER

Cole, Andrew: *Martigny (VS), le mithraeum*. 1999. (Frédéric Elfver)

1 14

Golabiewski Lannby, Monica: *Pengar i folkmun – och mynt i seder, bruk och poesi*. 2000.
(Jørgen Steen Jensen)

6 144

Hagström, P. Anders G. & Engberg, Kenth: *Drottning Kristinas kvartsören*. (Bengt Hemmingsson)

2 40

Ivanauskas, Eugenijus & Douchis, Robert J.: *Coins of Lithuania 1386-1707*. (Monica Golabiewski Lannby)

5 120

Jen, David: *Chinese Cash. Identification and Price Guide*. (Ian Wiséhn)

8 203

Krause, Chester & Mishler, Clifford: *Standard Catalog of World Coins, 17th Century, 1601-1799*.
(Monica Golabiewski Lannby)

4 92

Krause, Chester & Mishler, Clifford: *2001 Standard catalogue of World Coins*. (Torbjörn Sundquist)

6 144

Lagerqvist, Lars O.: *Från Denar till Euro – en mynthistorisk återblick*. 2000. (Monica Golabiewski Lannby)

2 41

Lagerqvist, Lars O. & Greijer, Madeleine & Nordlind, Ulf: *Medaljer, utgivna 1873-1998*

– *Belöningar, Fonder och Stipendier, Hedersledamöter och korresponderande ledamöter, Stadgar*. 1998. (Red.)

1 14

Lagerqvist, Lars O. & Åberg, Nils: *Ett fantastiskt millennium*. 1999. (Monica Golabiewski Lannby)

1 14

Mortensen, Morten Eske: *Roman Coin Price Yearbook 1996/97 – Republican*. 1999.
(Monica Golabiewski Lannby)

3 68

Mortensen, Morten Eske: *Afkrydningsliste over dansk-norske off. Møntauktionskataloger 1684-1998*.
1999. (Ian Wiséhn)

8 203

Myrberg, Nanouschka: *Myntfynd från Blekinge. Sveriges Mynthistoria, Landskapsinventeringen 9*.
2000. (Frédéric Elfver)

8 202

Samlad glädje. Numismatiska Klubben i Uppsala 1969-1999. 1999. (Ulrika Bornestaf)

2 41

Sammlung Köhler-Osbahr. Band V/2. Byzantinische Münzen und ihr Umfeld. 1999. (Eva Wiséhn)

4 92

Skandinavisk Myntpris-Årbok 1999/2000. (Bertel Tingström)

7 170

Ulonska, Hans-Jürgen: *Ein Dukat für König Gustav II Adolph von 1632 aus Hamburg?* 1999.
(Bengt Hemmingsson)

3 68

Vikings: The North Atlantic Saga. 2000. (Bengt Hemmingsson)

5 120

Bli medlem i

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Årsavgiften är 200 kr.

Som medlem får Du SNT
automatiskt

Du kan också enbart prenumerera på tidningen
Det kostar endast 160:– per år.

MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

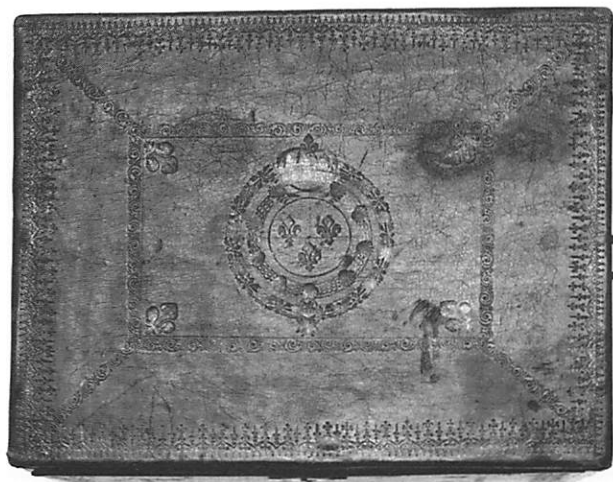
S-104 32 Stockholm 19

T - Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

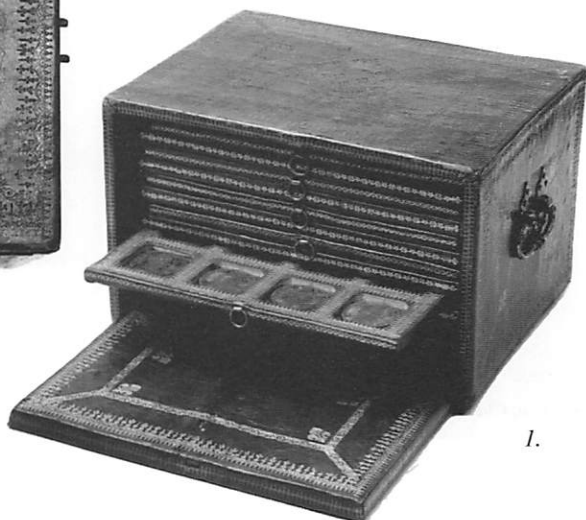
+ fax 08-673 34 23

**Svenska och utländska mynt, sedlar och
ordnar i stor sortering.**

Öppet: vard. 11-18, lörd. 10-14

2.

1.

Franskt medaljschatull

Av Marie-Astrid Voisin

Bland Kungl Myntkabinettets medaljsamlingar har jag stött på ett intressant och lite udda föremål. Det är ett medaljschatull från Ludvig XIV:s tid som införskaffades 1984 med medel från Gunnar Ekström stiftelse.

Själva schatullet med originalläder tillverkades ca 1713-1715 (bild 1). Schatullet är av ek, överdraget med rött läder och har ornament i guld. På översidan kan man beskåda konungens vapen inpräglad i guld, nämligen de krönte Bourboniska liljorna omgivna av två ordenskedjor (bild 2). På vardera sida av schatullet finns två handtag i förgylld mässing. På framsidan återfinns man de krönte liljorna och ett lås med den ursprungliga nyckeln. När man öppnar schatullet fortsätter praktiken med guldornament (bild 1). Det finns sju draglådor, varav fem har tolv utstansade fördjupningar (bild 3), avrundade utåt sidorna, en har endast fem fördjupningar med den för serien särskilt framhävda slutmedaljen, nämligen Ludvig XIV:s (bild 4). Den sjunde lådan innehåller en originalbeskrivning *La suite des médailles des Rois de France*. Omslaget är även det välarbetat med guldornament bland vilka man kan se fåglar och blommor. Lådorna är försedda med

förgyllda ringar av mässing. Listerna samt utrymmena mellan de utstansade fördjupningarna på lådorna är rikligt försedda med liljor och ornament i guld.

Medaljschatullet innehåller 65 medaljer över franska regenter från Pharamond I (417-428) fram till Ludvig XIV (1676-1715) (bild 5a+6a). Medaljerna är numrerade och av silver utom nr 1, nr 24 och nr 27 som är av brons och nr 65 som är av försilvrad brons. Medaljerna är graverade av den schweiziske medaljkonstnären Jean Dassier (1676-1763). Fadern, Domaine Dassier, lärde honom medaljkonsten. Han fortsatte sina studier i Paris hos Mauger och Roëttiers och påverkades av deras stil. Jean Dassier åkte tillbaka till Genève 1711, där han utnämndes till assisterande gravör vid Myntet och tog faderns plats som chefsgravör 1720. Han är känd för medaljserier som till exempel sådana över reformatorer, kända personer, teologer från Genève, Genèves historia, romersk historia, engelska konungar och drottningar, franska personligheter och franska konungar.

Den franska konungaserien utförde han under sin vistelse i Paris under ledning av direktören för La Monnaie des Médailles vid Louvren,

Nicolas de Launay. Enligt *Biographical Dictionary of Medallists* finns det fyra olika typer av fränsidor till 72 åtsidor, så det finns ungefär 288 olika medaljer tillhörande denna serie.

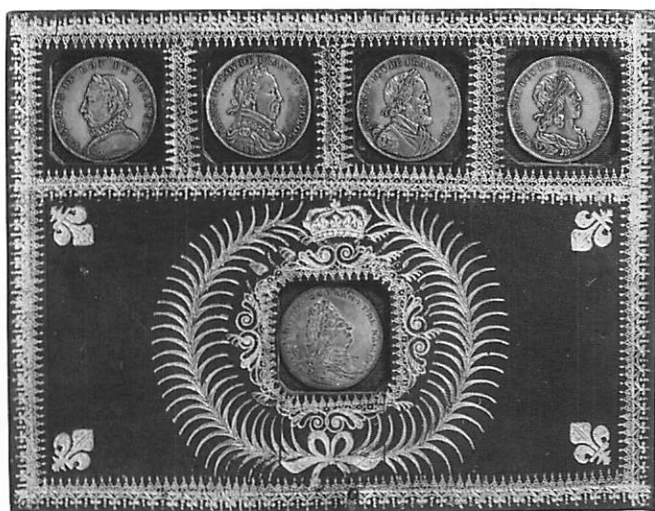
Det fjortonsidiga häftet med guld-snitt, *La suite des médailles des Rois de France*, är uppdelad i två avsnitt. Det första, *Remarques sur la suite des médailles des Rois de France* (bild 7), daterat juli 1715, är en förklarande text över medaljernas tillverkning och innehåll. Medaljerna ger en bild av 1300 år av fransk konungahistoria.

När man först tittar på denna serie kan man bara undra hur konstnären har fått till de tidiga konungaporträtten på åtsidorna. Som för många andra regentlängder måste porträtten vara påhittade. Författaren till häftet erkänner att man inte kände till några originalporträtt av de tidiga konungarna. Direktören för *Monnaie des Médailles* påstår inte heller att porträtten är sanna och exakta men att man "hade gjort efterforskningar". Man hade bl.a. tittat på gamla tiders mynt, sigill, gravar, beskrivningar och memoarer.

Fränsidorna är även de minutiöst bearbetade (bild 5b-6b + 8b-12b). Man kan avläsa konungens rang¹, födelsedatum, början på regeringsti-

3.

4.

5a.

5b.

REMARQUES

*Sur la suite des Medailles
des Rois de France.*

L'HISTOIRE en general merite
l'application des Sçavans; Et cel-
le de France en particulier est une des
plus interessantes.

Le nombre, le caractere, les
actions de tant de Rois; & ce qu'il y

A

6a.

6b.

8a.

8b.

7.

9a.

9b.

10a.

10b.

11a.

11b.

12a.

12b.

Jean Varin, medaljgravör (ca 1604-1672) utbildar den unge Ludvig i medaljkonsten. Målning av F. Lemaire (mitten av 1600-talet).

den, minnesvärda bedrifter, dödsdatum och vilken typ av död han fick², sitt släkte³ och sitt släktled⁴. Ibland förekommer det en stjärna och den markerar att informationen inte är hundra procentig säker (bild 10b). Författaren påpekar att man inte tidigare fått rum med så mycket information på en så liten yta.

En liten rolig anekdot är att författaren tycker att endast 63 konungar skulle har representerats i denna serie. Eudes (bild 8a+b) och Raoul (bild 9a+b) borde tas bort eftersom de inte var av kungligt blod. Men historikerna menar att de blivit krönta till konungar av Frankrike och därför också skall betraktas som sådana. Dock skiljs de från de andra genom fransidans knappa information: romerska siffror för att markera deras rang i stället för arabiska samt deras släktskap till de 'riktiga' konungarna. Eudes var son till Robert le Fort och far till Hugues Capets (987-996) farföräldrar (bild 10a+b). Raoul var släkt till Eudes (bild 10b).

Själv reagerade jag på konung Jean I (bild 11a+b), eftersom han är ett spädbarn. I franska uppslagsböcker går han under namnet *Jean Ier le Posthume*. Han föddes som konung av Frankrike den 15 november 1316 och dog den 19 november samma år. Han var son till Louis X och Clémence av Ungern. Han efterträddes av farbrodern Philippe, sedermera Philippe V.

Den andra delen av häftet har titeln *Lettres Patentes du Roi* och innehåller Ludvig XV:s fullmakt, genom regenten Hertigen Philippe av Orléans, till präglingen och distributionen av medaljsviten och är daterad den 4 februari 1716. De Launay får tillstånd att under tjugo år prägla och sälja denna medaljserie. Skulle någon vilja förfalska serien, så utlovas böter på 3000 livres, fängelsestraff och att verktygen beslagtogs.

Litteratur

Forrer, L. *Biographical Dictionary of Medallists*, Volume I, London 1904, s. 512-517

Hachette le dictionnaire couleurs, Paris, 1991.

1. Från nummer 1 till 65
2. MORT = naturlig död (bild 11b); MORT = våldsam död (bild 13b)
3. Första, andra eller tredje släktet
4. P = père (fader till nästa); F = frère (broder till nästa); N = neveu (brorson till nästa); C = cousin (kusin till nästa)

Foto Jan Eve Olsson, KMK.

Utmärkelser till svenska officerare i persisk tjänst

I SNT nr 3/1996 redogjorde Kenneth Ögren för ett antal förslagsritningar, utförda av gravören Sven Kulle i samband med uppdraget att utforma en medalj för användning inom det persiska gendarmeriet. Bakgrunden var ju den, att ett drygt tiotal svenska officerare kallats till Persien för att organisera ett väggendarmeri. Ögren avslutar sin artikel med en undran huruvida Kulle förslag kom att förverkligas eller ej.

För några år sedan fick jag tillfälle att förvärva ett par efterlämnade medaljer tillhöriga arvingarna till en av de svenska officerarna i Persien, underlöjtnanten vid Upplands artilleriregemente Pehr Ludvig Nyström (1887-1943). Nyström var instruktör vid persiska gendarmeriet 1912-15, tillika under åren 1913-14 chef för officers- och underofficersskolorna i landet. Han avslutade sin utlandskarriär med att bli utnämnd till överste och chef för det persiska gendarmeriet 1915. Samma år återvände han till Sverige, där han övergick till en civil karriär såsom chef för Erwin Wasey & Co, Ltd:s Stockholmskontor.

Nyström var en av de fem svenska officerare i persisk tjänst som tilldelades guldmedaljen *För tapperhet i fält*. Han och tre andra erhöll belöningen den 22/9 1914, medan den sist utdelade tapperhetsmedaljen förlänades Ernst Konrad Nikolaus Hill den 1/10 1915.

Medaljen *För tapperhet i fält* eller till sjöss anses numera endast kunna utdelas då Sverige befinner sig i krig. Efter 1814 har dock ett antal svenska officerare som utmärkt sig i utländsk tjänst erhållit medaljen. I Meddelande XIV från Armémuseum (1953) publicerade Karl Löfström en förteckning över dessa, vilken kompletterades i SNT nr 2/1996 av Sven-Eric Jarlén. Det kan på grundval av dessa uppgifter konstateras, att 43 tapperhetsmedaljer utdelats under åren 1815-1915, varav trettio guld- och åtta silverexemplar *För tapperhet i fält* samt fem guldmedaljer *För tapperhet till sjöss*.

De dekorerade svenskarna slogs över hela världen. Sålunda belönades såväl deltagare i dansk-tyska kriget 1848-50 (11 frivilliga) som kombatanter i amerikanska inbördeskriget och boerkriget (7 respektive 3 personer).

Tapperhetsmedaljen har väl tack vare Jan Guillous fiktive nationalhjälte Carl Hamilton blivit vida känd bland allmänheten. Något exemplar

Fig. 1.

Foto KMK.

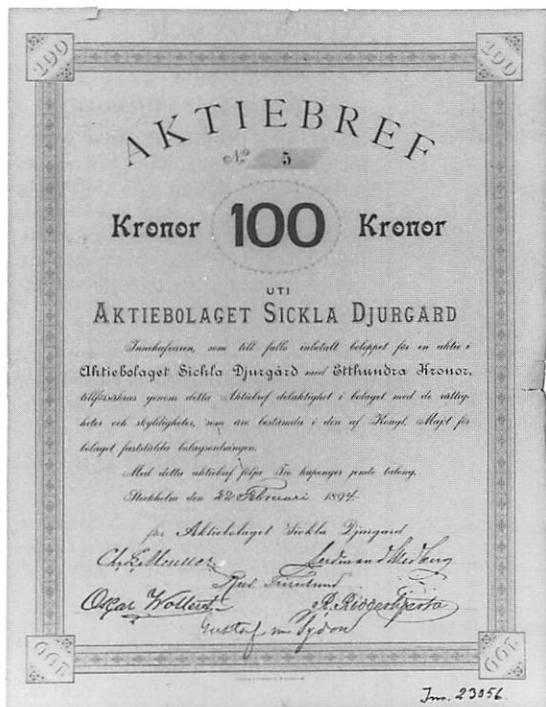
Fig.2.

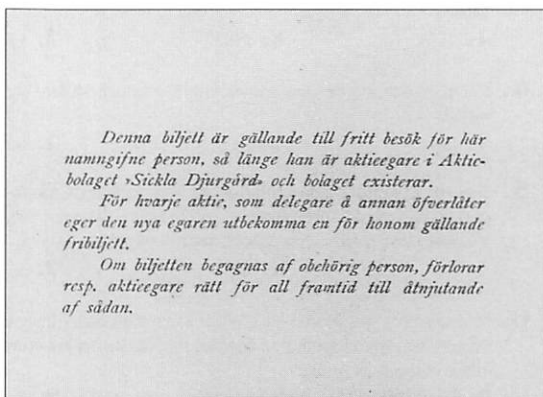
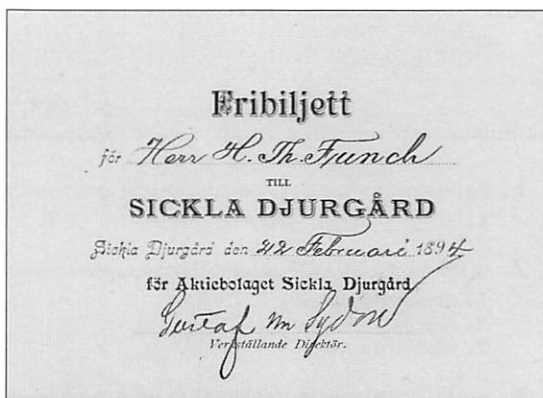
har dock, som nämnts, inte utdelats sedan 1915. Det är därför överraskande att Nyströms guldexemplar bär årtalet 1937 på randen (fig. 1). Förklaringen till detta är dock sannolikt att Nyström på något sätt förlorat sitt ursprungsexemplar och fått det ersatt. Även den persiska dekoration som ingick i kvarlätenskapen (den till Lejon- och Solorden hörande medaljen, andra klass) har uppenbarligen ersatts av en replik i något förgyllt material (fig. 2).

Vi kan dock konstatera, att Nyström inte erhållit någon medalj av det slag som Sven Kulle skissade på. En kontroll av de övriga persiensvenskarnas dekorationer visar också att de enda som förlänats synes vara persiska Lejon- och Solordens andra eller tredje klass, samt utmärkelsen persisk *Officier de l'Instruction Publique*. Detta tyder således på att Kulle's medalj aldrig förverkligades.

Bengt Hemmingsson

Aktiebrev för Aktiebolaget Sickla Djurgård 1894. Detta aktiebrev överlämnades som gåva 1943 till Kungl. Myntkabinettet. Givare var AB Georg Strandberg, Stockholm (inv. nr 23 056). Foto: Jan Eve Olsson, RAÄ.

Fribiljett till Sickla Djurgård. Den utdelades till aktieägarna. Foto: Jan Eve Olsson, RAÄ.

Aktiebolaget Sickla Djurgård – Aktiebrev med fribiljett

Vem kommer ihåg Sickla Djurgård? Säkert är det inte många. Som ett minne av denna plats finns ett aktiebrev med medföljande fribiljett.

Bakgrunden till Aktiebolaget Sickla Djurgård är tillblivelsen av en folkpark. Den första svenska folkparken anlades 1892 i Malmö. I Stockholm skedde det första försöket att få till stånd en folkpark året därpå i Sickla. Bolaget hade till ändamål att, "efter förvärfvande af dispositionsrätten till ett jordområde af omkring 40 tunnland och utgörande trädgården och parken med der inom uppförda byggnader vid egendomen stora Sickla inom Nacka socken af Stockholms län, å nämnda område anlägga och underhålla en akklimatiseringsanstalt för uppdragande af tama djur samt i sammanhang dermed anordna en promenadplats och förlusteställe, som mot afgift hålles tillgänglig för allmänheten" (citater hämtat ur *Bolagsordning för "Aktiebolaget Sickla Djurgård"*).

Även fackföreningarna var engagerade i frågan och uppmanade till teckning av aktier. Det blev inte någon större framgång för bolaget och redan 1908 flyttades verksamheten till Ingenting i Solna.

Sickla ligger i Nacka kommun. Sickla Djurgård är numera mest känt som Sickla udde. Denna udde gick tidigare ut i Hammarby sjö. Före Hammarbyledens tid fanns en naturlig förbindelse mellan Hammarby sjö, Långsjön (numera Sicklasjön) och Järlasjön; den användes bla av ångsluparna som gick till det en gång så populära världshuset Nackanäs.

Aktiebrevet är utställt på 100 kronor – en summa som vid den tiden motsvarade en månadslön för en arbetare. Aktien har nummer 5 och är utfärdad i Stockholm den 22 februari 1894. Tryckeriet som framställde aktiebrevet är Victor Petterssons i Stockholm.

Inne i det vikta aktiebrevet ligger en "Fribiljett för Herr H. Th. Funch

till Sickla Djurgård". Biljetten är undertecknad av bolagets verkställande direktör, Gustaf von Sydow. Biljetten gav innehavaren rätten till fritt besök till Sickla Djurgård.

1W

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmarken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Numismatisk frågesport vid SNF:s julfest

11 december 2000

- Dagens svenska 10-krona innehåller ett antal olika grundämnena. Hur många?
1. 3 X. 4 2. 5
- En utländsk regent har med sitt porträtt prytt några svenska sedlar. Vem?
1. Christian IV av Danmark
X. Peter den store av Ryssland
2. Haakon VII av Norge
- Henricus Bünting, verksam i Tyskland, har skrivit ett viktigt verk om mynten i bibeln. Detta verk översattes till svenska och publicerades första gången 1588. När kom den första tyska upplagan ut?
1. 1578 X. 1582 2. 1586
- Hur många av de fyra svenska mynt (10, 5, 1 kr och 50 öre) som tillverkas idag innehåller nickel?
1. inget X. ett 2. två
- Den 10 december delas nobelpriset ut. Varje pristagare får en medalj med Alfred Nobels porträtt på åtsidan. Nobelpriset är sex till antalet (litteratur, medicin, fysik, kemi, fred och ekonomi). Hur många olika porträtt används på prismedaljerna?
1. 3 X. 4 2. 5
- Medaljen som syns här till höger slogs i Danmark under kung Christian IV. Året var 1611. På framsidan syns ett motiv från den stad som danskarna just erövrat. Vilken stad rör det sig om?
1. Göteborg X. Lund 2. Kalmar
- På 1760-talet utgavs vid alunbruket i Andrarum papperspolletter i valörerna 4 och 8 öre sm. Dessa blev emellertid förbjudna 1766. Frågan är nu – var ligger Andrarum?
1. i Halland X. i Småland 2. i Skåne
- I vårt land har rätt många jubileumsmynt givits ut. Däremot har det varit tunt med jubileums-sedlar. Hur många har Sveriges Riksbank gett ut fram till idag?
1. 1 X. 2 2. 3
- Pistol användes tidigare i folkmun som beteckning på 1 krona – men vad var ursprunget?
1. ett franskt guldmynt
X. ett italiensk och spanskt guldmynt
2. ett engelskt guldmynt
- Vilken svensk regent hade "SALVATOR MUNDI SALVA NOS" som inskription på vissa riksdaler mynt?
1. Gustav I X. Johan III 2. Kristina
- I bibeln finns ett berömt citat "Ge kejsaren vad kejsaren tillhör och Gud vad Gud tillhör" (Markus 12: 14-17). Detta sade Jesus efter en diskussion om pengar och skatter till kejsaren i Rom. Vilka mynt var det fråga om?
1. Tiberius denar X. bronsmyntet lepton 2. shekel
- Vad är Koreas (i både Nord- och Sydkorea) huvudmyntenhet?
1. won X. won 2. won
- Om bara lite drygt ett år kommer de nya euromynten ut i cirkulation i de tolv länder som gått med i EMU (europeiska valutaunionen). Hur många mynt ingår i myntserien?
1. 6 X. 8 2. 10

Nyponros och Förgätmigej

– en plånbok av vitt siden

Bland alla plånböcker som ligger förvarade i Kungl. Myntkabinettets samling finns det en som skiljer sig från de andra – inte genom sitt utseende utan genom sitt innehåll. Inuti plånboken ligger nämligen tre handskrivna lappar med följande texter:

1) Denna lilla portfölj är förfärdigad af Fru Eleonora Fredrika Uhr född Hjerta. Fröken Augusta Gripensvärd's mormoder.

2) Hilda Gripensvärd, född Hörstadius.

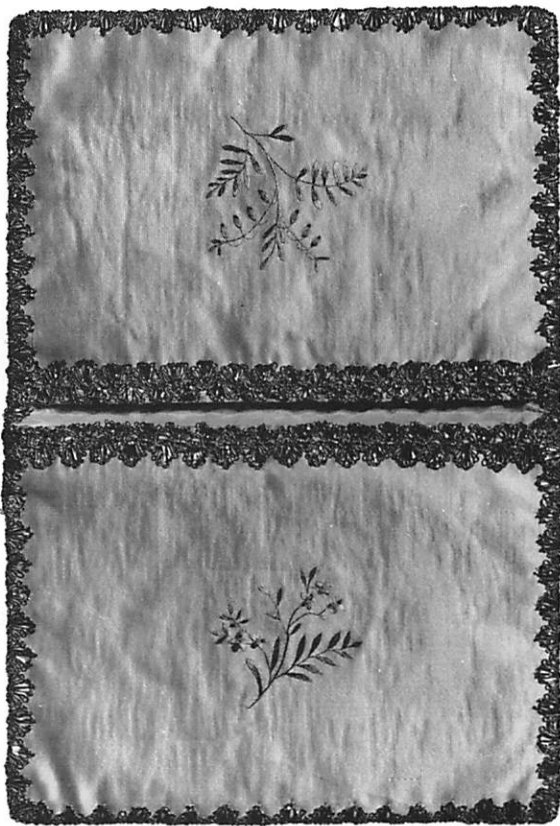
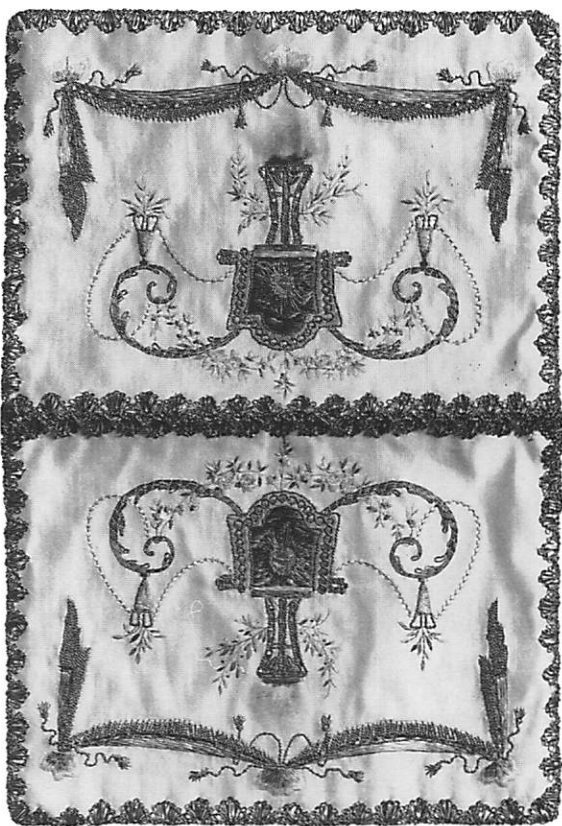
3) Hilda Gripensvärd, vår far Erik Schubert's mormor. Gift med konstnären Otto Gripensvärd. Elisabeth Martini f. Schubert.

Plånboken är sydd av vitt siden, med broderier i blått, rosa och grönt. Den är dekorerad med guldtråd, metalltråd och paljetter. Det broderade motivet är påkostat och föreställer ett bord med en nedhängande duk. På bordet står ett fyrfat ur vilket lågor och rök stiger upp, en symbol för den alltid brinnande kärleken. Från bordets sidor utgår voluter på vars övre böj amforor med gröna kvistar står. Blomstergirlander hänger nedanför bordduken och upp mot voluterna och blomstervistarna som sticker fram bakom fyrfatet. Allt kröns av ett sirligt uppbundet hänge med tofsar och frans.

Insidorna har ett enklare broderi i silketråd. Den ena sidan visar en nyponkvist, måhända en symbol för kärleken som sträcker sig bortom döden, medan den andra visar en förgätmigej-bukett, en symbol redan genom sitt namn för kärlekens hågkomst.

Torbjörn Sundquist

Eleonora Fredrikas plånbok (KMK 102 928:1). Se också omslagets färgbild. Foto Jan Eve Olsson, KMK.

Vilka var de då tidigare ägarinnorna? Jo, Eleonora Fredrika Uhr (1773–1856) gifte sig 1795 på Hammarby bruk i Gästrikland med bergmästaren i Uppland Peter Nils Uhr (1765–1824). De fick en dotter, Edla Fredrika (1800–1881), som år 1829 gifte sig med sin kusin Carl David Gripensvärd. År 1835 föddes deras dotter Carolina Augusta Jakobina. Hon dog ogift 1924.

Hilda Gustafva Hörstadius, född 1857 på Björknäs i Järlåsa socken, död 1902 i Stockholm, var gift med kaptenen och målaren Fredrik Otto Gripensvärd (1847–1933), kusinbarn till Carolina Augusta Jakobina. Deras dotter Ada Gustafva Fredrika (1878–?) gifte sig 1901 med John Nils Oscar Schubert (1876–?), verkställande direktör i Skaraborgs Enskilda banks kontor i Stockholm. De fick en son, Erik. Denne fick i sin tur en dotter, Elisabeth, som gifte sig Martiin.

Fredrika Eleonora har gjort ett fantastiskt fint handarbete och lagt ner mycket kärlek i motiven. Förmodli-

gen var det maken Nils hon hade i tankarna då hon broderade. Han blev troligen den första ägaren av plånboken. Efter hans död fanns den antagligen med i dödsboet och övergick så småningom till dottern Edla Fredrika Gripensvärd. Från Edla Fredrika övergick den till hennes dotter Carolina Augusta Jakobina Gripensvärd.

Eftersom Augusta är ogift kommer plånboken på något sätt till hennes farbrors barnbarns hustru Hilda och därefter till Hildas dotter Ada Gustafva Fredrika. Därefter övergår den till sistnämndas son Erik och så till hans dotter Elisabeth.

Genom dessa människors kloka önskan att tala om för efterkommande vem som ägt plånboken kan vi idag följa plånboken från tillverkarens händer, genom släktleden och fram till idag. Tänk om vi alla vore så förutseende när det gäller släktklenoder och andra föremål att vi låter dem tala långt efter det att de slutat brukas och ligger gömda i skrin och lådor!

Litteratur

Elgenstierna, G.: *Den introducerade Svenska Adelsns Ättartavlor*. Stockholm 1934.

Nylén, A.-M.: *Broderier från herremanshem och borgarhem 1500–1850*. Stockholm 1950.

Eva Wiséhn

Strandbergs Mynt & Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

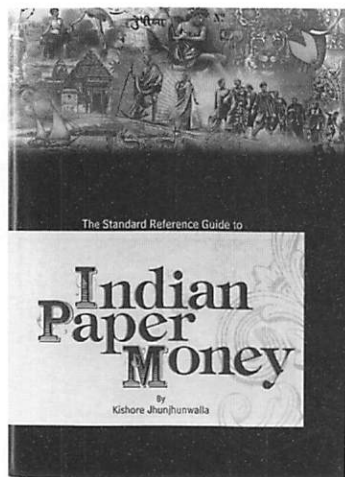
www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 8C, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

Nytt om böcker – recensioner

Kishore Jhunjhunwalla: The Standard Reference Guide to Indian Paper Money. Mumbai (Bombay) 2000. ISBN 81-901068-1-3. 457 s, rikt illustrerad med färgbilder. Boken kostar US \$75 exklusive postavgift. Den kan beställas från Currencies & Coins, 53 The Arcade, World Trade Centre, Cuffe Parade, Mumbai 400 005, Indien. E-post: banknotes@geocities.com.

NU HAR DEN FÖRSTA katalogen över indiska sedlar utkommit. Detta är naturligtvis en stor sak bland numismatiker i Indien. Men även undertecknad tycker att boken är intressant och viktig. Detta trots att man sällan sysslar med indiska sedlar. Det är aldrig fel att vara informerad!

De första sedlarna i Indien är kopplade till britterna. De utgavs redan 1770 av Bank of Hindostan i Calcutta. Tyvärr är de endast kända genom studier i arkivmaterial och i reselitteraturen från tiden. Inte en enda existerar idag. Märkligt nog är den äldsta bevarade sedeln från år 1800 (Asiatic Bank i Madras). Den äldsta banken, Bank of Hindostan, fanns i verksamhet åren 1770-1831. Andra tidiga sedelutgivande banker var Bank of Bengal 1809-61, Commercial Bank 1819-31, Calcutta Bank 1824-29, Union Bank 1829-48, Bank of Bombay 1840-61, Bank of Western India 1842-45, Oriental Bank 1845, Commercial Bank of India 1845-66, Asiatic Bank 1800-20, Madras Government Bank 1806-43 och Bank of Madras 1843-61.

Efter sepoyupproret 1857-58 övergick styret av det brittiska Indien från Ostindiska kompaniet till den brittiska kronan. Då försvinner alla privata banker och i stället börjar den brittiska regeringen i Indien (Government of India) ge ut sedlar enligt lagen *Indian Paper Money Act of 1861*. Katalogen fortsätter naturligtvis även med det fria Indiens (fr.o.m. 1947) sedlar som är utgivna av The Reserve Bank of India.

Vid sidan av de sedlar som brittiska Indien utgav fanns det även sedlar som de självstyrande prinsstaterna emitterade. Jag tänker då främst på de stora områdena Hyderabad, Jammu & Kashmir, Saurashtra och Kutch.

Under andra världskriget rådde stor metallbrist i Indien. Detta gällde särskilt under de värsta krigsåren mot japanerna 1942-44. En följd av detta var att mynten försvann ur cirkulationen. Myntbristen gjorde att många prinsstater, främst i västra Indien, gav ut egna papperspengar som mest liknade polletter eller frimärken. Dessa polletter fungerade på platser som t ex Balwan, Bikaner, Bundi, Dhar, Jaskan, Morvi, Palitana och Sailana.

I särskilda kapitel presenteras portugis-

siska och franska kolonialsedlar som gällde i deras respektive områden i Indien. Åren 1882-1961 utgavs portugisiska sedlar till områdena Goa, Daman, Diu, Dadra och Nagar Aveli. Vilka sedlar som användes före 1882 upplyser boken inte något om. Annars är sedlarna utgivna av Junta da Fazenda Publica, Governo Geral do Estado da India och Banco Nacional Ultramarino.

De franska sedlarna utgavs åren 1870-1945. Även här saknas uppgifter om vilka sedlar som användes i de franska områdena före 1870 och efter 1945. Detta blir tyvärr effekten när någon som inte är tillräckligt historiskt skolad/intresserad skriver om sedlar och mynt. Man ser bara de befintliga sedlarna, men kan inte förklara hela händelseförloppet. De franska kolonialsedlarna gjordes till platserna: Chandernagore, Yanaon, Pondicherry, Karaikal och Mahe.

Boken *Indian Paper Money* har även

kapitel om krigsfängesedlar (från Boerkriget till andra världskriget), Indian National Army, företagsedlar (t ex från teplantage) m.m. Det finns inga prisuppgifter i boken, men man kommer att utge separata listor som upplyser om de aktuella priserna. Insprängt i hela boken finns många kartor som visar var sedlarna utgavs. Detta ger läsaren en god möjlighet att kunna orientera sig. Undertecknad saknar emellertid mer fylliga uppgifter om de olika sedelutgivande bankernas historia. Människorna bakom sedlarna finns sällan med. Detta hindrar dock inte att sedelbeskrivningarna är ganska bra. Sammantaget är det ändå en spännande bok som ger inblick i en ofta okänd värld.

Här kunde denna anmälan ha tagit slut, men det finns ytterligare en sak att berätta. Bland de tidigaste angivna sedlarna finns en avbildad sedelblankett som är utgiven av Hindostan Bank. Valören är 5 Sicca Rupier och den är gjord någon gång på 1820-talet. Denna sedelblankett anges vara unik. Särskilt roligt är detta eftersom just detta exemplar tillhör Kungl. Myntkabinettet. Överst på sedeln syns initialerna C. A. B. De syftar på den tidigare ägaren Carl Abraham Broling som var anställd som myntproberare. År 1826 utförde Broling åt Rikets Ständers Bank gravyrer med hjälp av en engelsk konstvarvningsmetod. Tre år senare, 1829, företog Broling att studiera till England för att på ort och ställe kunna studera den senaste trycktekniken. Resan ansågs så angelägen att riksdagen beslutade betala för alla Brolings kostnader. Han fick sedan med sig hem ett antal provtryck på sedlar från olika banker. Kanske hoppades de engelska sedeltryckarna på beställningar från Sverige eller så var de bara vänliga mot den intresserade svensken. Hur som helst. En av dessa sedelblanketter skulle senare visa sig vara unik.

Ian Wiséhn

Sedelblankett för Hindostan Bank, 5 Sicca Rupier, 1820-talet. Sedeln är tryckt hos Perkins and Bacon i London. Detta tryckeri var föregångare när det gällde säkerhetstryck. Överst på sedeln finns Carl Abraham Brolings signatur. Idag är denna sedelblankett unik. Foto: Jan Eve Olsson. Förminskad.

Nytt om böcker – recensioner

Bengt-Erik Olsson: Petter Stenberg 1821-1906. Halländsk falskmyntare, fånge på Malmö fästning. (Kristianstad 1999.) ISBN 91-7586-495-9, 176s. Utg. av Bokförlaget Settern, Örkellunga, med stöd av Falkenbergs museum.

MYNT- OCH SEDEFÖRFÄLSKAREN Petter Stenberg föddes 1821 i Svarträ socken i Halland och levde i vart fall till 1906 – hans dödsdatum är märkligt nog okänt. Efter att redan vid unga år ha varit åtalad för myntförfälskning, kom Stenberg att tillbringa nära trettio år i fängelser och häkten för liknande brott.

Författaren inspirerades till att närmare dokumentera Stenbergs levnadsbana av en artikel i Numismatiska Meddelanden XXXI (1973), *Porträtt av en sedelförfälskare* av Lars O. Lagerqvist. Den sistnämnde hade även tidigare behandlat ämnet i en uppsats i NNÄ 1959, *Sedelförfälskningarna i Malmö fängelse 1845-1847*. Bland litteraturreferenserna saknas Ernst Nathorst-Böös i sammanhanget viktiga doktorsavhandling: *Hela världens tjuv. En studie i straffen för mynt- och sedelförfälskningsbrotten före 1850* (Stockholm 1973).

Bengt-Erik Olsson har lagt ned ett stort arbete på att gå igenom kyrkoböcker, rättegångsprotokoll, brev och andra dokument för att kunna teckna en så fullständig levnadsbild som möjligt. Resultatet är en översiktligt disponerad och intressant bok. Illustrationsmaterialet är dock av naturliga skäl relativt begränsat. Till exempel så existerar endast två kända fotografier av Stenberg själv. Det äldre är förmodligen taget på häktet i Malmö år 1861 och finns idag på Nordiska museet. På baksidan finns texten: "Förfälskning af Danskt mynt. 40 år gammal --- Högst opålitlig."

Denna sista kommentar från någon myndighetsperson grundade sig nog på det faktum att Stenberg dömts till straffarbete för tredje gången. Hans mellanhanden med rättsväsendet inleddes år 1838, då han häktades för förfälskning i tenn av mynt i valörerna 1/12 och 1/16 riksdaler.

Strax innan Stenberg frigavs från Malmö fästning 1845 upptäcktes dels förfälskade interna fängelsevalutor, dels – något senare – falska riksbanksedlar. Stenberg kunde dock bara bindas till de förstnämnda.

År 1850 häktades han på nytt, nu för efterrapning av privatbankssedlar. Bland samlare är det välkänt att det existerar samtida förfälskningar av ett flertal enskilda bankers sedlar från 1830- och 40-talen. Originalen kännetecknas av ett relativt enkelt utförande och måste ha varit förhållandevis lätta att förfälska. Flera av dessa efterrapningar, om än inte

alla, har säkerligen Stenberg som upphovsman.

Såsom illustrationer till denna del av Stenbergs verksamhet avbildar Olsson fyra privatbankssedlar; tre av dem uppges vara falska. En på s. 59 återgiven 10 rdr b:co 1837 från Privatbanken i Örebro är dock ett makulerat formulär till en äkta sedel. Å andra sidan är en 10 rdr b:co 1839 från Östgötabanken på s. 57 säkerligen falsk, något som inte framgår av bildtexten.

1861 års vistelse på häktet i Malmö var föranledd av Stenbergs verksamhet på andra sidan Sundet. Den resulterade i att den danska sedelstocken utökades med ett antal, icke auktoriserade pappersmynt i valören 5 rigsdaler. Stenberg fortsatte anmärkningsvärt nog förfälskningen i fängelset; en del av de verktyg som han använde finns ännu bevarade.

Mot slutet av sin "karriär" övergick Stenberg till att förfälska postremissväxlar och inteckningshandlingar, för vilket han häktades vid ett flertal tillfällen. För dessa brott fälldes han dock bara en gång; påföljden blev tre års straffarbete.

Författarens mynt- och sedelhistoriska kommentarer är sparsamma; i huvudsak hänvisas till Tingströms *Svensk numismatisk uppslagsbok* samt Lindgrens *Riksbankens sedelhistoria*. På s. 145 påstås att myntenheten daler efter 1834 levde vi-

dare, "t.o.m. i dubbel upplaga som daler silvermynt och daler kopparmynt", vilket ju är felaktigt (även om de nyttjades "i folkmun" på landet). Dessa avskaffades redan i och med 1776 års myntrealisation. Vidare skriver författaren (s.148) att "sedlarna var fram till 1836 formellt inga sedlar i dagens betydelse utan transport- eller kreditmedel, som skulle undertecknas vid överlåtandet". Det var ju bara de högre valörerna som behövde transporteras medelst namnteckning.

Dessa kommentarer förringar dock inte värdet av Olssons bok, som kan rekommenderas till alla sedelintresserade.

Bengt Hemmingsson

Läsekretsen

Rätt myntgravör blev det inte för Torbjörn Sundqvist i kåseriet *Silverkrona i växel väcker minnen* i SNT 2000:5 på s. 118. Under 1 krona 1949 med Gustav V:s profil som gammal står det "myntgravör Léo Holmgren". Men se så var det inte, allendstund myntet är signerat E L i ligatur = Erik Lindberg, som var gravör 1916-1943 och den som gjorde det nya porträttet 1942 – i samband med att halten sänktes från 80 till 40% silver bytte man ut det äldre (med skägg) från 1909, som pappa Adolf L. gjort!

Från 1944 var förvisso Léo H. ny gravör, men det var Erik L:s (och Adolfs) mynt som präglades fram t o m tronskiftet 29 oktober 1950, ja en bra stund efteråt (med oförändrat årtal, på vissa enkronor "1951" ändrat tillbaka till 1950, som bekant), till dess att Gustav VI Adolfs nya mynt började tillverkas hösten 1952.

Kriarättaren

i
**Kungl. Myntkabinettets
butik**

från 27/2

Äldre litteratur
till
kraftigt reducerade
priser!

Kungl. Myntkabinettet
Slottsbacken 6
Tel. 08-5195 5304

BÖCKER OCH MYNT Köpes och säljes!

- Lista på numismatisk litteratur kan erhållas.

Besök efter
överenskommelse

BOK & ANTIK AB

Box 6078, 187 06 Täby.
08-510 128 18

Bondtjuv, girigbuk eller hederlig myntsamlare?

Historien om ett tuppköp

I Stockholms-Tidningen den 3 februari 1904 var nedanstående skämtsamma notis om en inhandlad tupp och dess följderna införd. Händelsen inträffade en lördag, och man kan föreställa sig att själva försäljningen skedde i en torghandel någonstans mellan Nacka och Stockholm. Det var vinter och säkert något kyligt ute. En jungfru var för sitt herrskaps räkning ute och handlade middagsmat, som denna dag tydligen skulle bli tuppstek. Priset på tuppen nämns inte men man ville pruta med 50 öre, vilket vid den tiden var samma som två tolvskillingar. En tolvskilling var 25 öre, vilket man bör ha i minnet när man läser historien om två sådana funna i fågelns matstrupe.

En tupp-historia

En familj här i sta'n köpte i lördags en stor, grå "bondtupp" från ett ställe i närheten af Nacka. Tuppens ägare begärde så och så mycket för djuret, men köparen tyckte, att han gärna kunde pruta med sig 50 öre. Men det gick inte.

Nå, tuppen var grann och priset inte heller så värt obilligt, och så kom fågel'n att hamna i Stockholmsköket. Men man kan tänka sig familjens häpnad, då man i djurets kräfv hittade två tolvskillingar. De voro svagt gulaktiga och mycket anfrätta, så att på den ena syntes hvarken krona eller klafve. Man telefonerade genast redeligen till tuppens förra ägare och omtalade fyndet och frågade, om han ville göra upp saken så, att parterna behöllo hvar sin tolvskilling, då tuppen på detta sätt hade växlingen klar.

Jungfrun i Stockholmsköket af-rådde på det ifrigaste herrskapet från att ingå på något slags kompromiss. Detta vore ju en uppenbar skickelse, att frun ändå skulle ha tuppen 50 öre billigare. Om det nu var af frikostighet eller vidskeplig rädsla, allmog, tuppens köpare fick äfven behålla kräfvafyndet oafkortadt.

Det intressantaste i denna sak är emellertid den psykologiskt-vetenskapliga frågan: "var denna tupp i lifvet en vanlig bondtjuv, en otäck girigbuk eller en hederlig myntsamlare? Och hvem hade dessa tolvskillingar en gång tillhört?"

Ja, detta torde nog för alltid förbli inhöljdt i dunkel.

Nu har ju 25-öringen vare sig krona eller klave, utan uttrycket står förstås för myntets båda sidor. Girigboken i historien skulle kunna vara den prutande köparen, men det hör väl till att man köpslår på marknader. Herrskapets jungfru, som säkert var den som försökt pruta, gick till sist hem med segern och frun fick sin tuppstek med två tolvskillingar i rabatt.

Tittar man i Lagerqvists och Nat-horst-Böös bok *Vad kostade det?* finns där prisuppgift på en "levande gödd gås" för 5 kronor och 23 öre för år 1905. År 1915 kostade en höna 1 krona och 18 öre, men det ger inte heller någon vägledning till priset för år 1904. Ett besök på Stockholms läsesalong 1904 betalades med en tolvskilling. Av ovanstående tidningsannons från 1908 framgår att för 25 öre kunde man då erhålla tolv eleganta visitkort, vilket väl ändå säger något om rabattens värde.

MGL

Beslagtagna legitimationsmärken 1901

Sedan ett antal personer som var bosatta i närheten av Liljeholmen (en av Stockholms tidigare förorter) blivit åtalade för att ha olovligt beträtt järnvägsområdet, visade det sig att flera av dessa personer hade uppvisat mässingsbrickor som synbarligen gav dem tillstånd att finnas där. Brickorna visade de svenska tre kronorna och bokstäverna T.D. Dessa brickor hade en gång varit gällande och hade tilldelats de fasta arbetarna vid ett par större fabriker. Därigenom hade dessa arbetare fått järnvägsstyrelsens tillåtelse att passera järnvägsområdet. Nu var det så att mässingsbrickorna (polletterna) hade upphört att gälla. Istället gällde endast röda kort för arbetare som var sysselsatta med statens järnvägars arbeten.

De som olovligen beträtt järnvägsområdet och uppvisat de gamla legitimationsmärkena dömdes att vardera betala 5 kronor.

IW

Auktioner

Mars:

12-15 Osnabrück, Künker
16&18 Bruxelles, Elsen sa

April:

24-25 Frankfurt, Busso Peus Nachf.
28-29 Stockholm, B. Ahlström
Mynthandel AB, auktion 63

Juni:

15&17 Bruxelles, Elsen sa
25-26 Osnabrück, Künker

Mässor & kongresser

April:

21-22 Helsingborg, Frimynt 2001

Maj:

19-20 Bangkok, IAPN
51th General Assembly

Föreningar

Myntklubben Skilling Banco

8/2 Köp, byt och sälj.

Februari/Mars Myntauktion.

25/2 Antik- och samlarmässa i Cupolen, Linköping kl. 10-15.30. Entré 15 kr. Bordsbeställning Sven Arweson 013-762 38.

8/3 Årsmöte. Lämna förslag till mötesaktiviteter hösten 2001 – våren 2002. Efter årsmötet frågesport med priser.

21-22/4 Bussresa till Frimynt i Helsingborg. Bokning Roger Lind 013-12 22 62. Pris ca 175 kr.

19/4 Stefan Fransson: *Vad hände då? Några mynt och deras årtal*. I fokus: Karl XIV Johan.

10/5 Myntsäsongen hösten 2000/våren 2001. Summering av den gångna säsongen. Planering av verksamheten hösten 2001/våren 2002.

Möteslokal: ABF (Sparbankshuset), Snickaregatan 20, Linköping, konferensrum Tal-len plan 3, kl. 18.30-22.00

www.teboden.e.se/mksb

Stockholms Myntklubb

21/2 Årsmöte på Kungl. Myntkabinettet kl. 11.00. Särskild kallelse utgår.

Info: ordf. Carl-Axel Lindblom,
08-10 41 75.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgesamlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv.gunnar@swipnet.se

Svenska och skandinaviska mynt
och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

*Du som önskar tillkännage
kommande auktioner eller mässor
i auktionskalendern,
kontakta Frédéric Elfver.
Se redaktionsrutan!*

Dansk Numismatisk Forening
har nyligen meddelat att man inte längre
kommer att ha sina auktionslistor i NNUM.
För dem som har Internet finns listorna på
den danska föreningens hemsida:
<http://www.numismatik.dk/>

INTERNATIONELL AUKTION

3 februari 2001

Med bla många guldmynt.
Beställ katalog.
Pren. 3 kataloger 125:-
Postgiro 12 12 -0.

*Ny auktion 7 april, med bla
konsortiemynt.
Inlämningar mottages tom 1 mars.*

08-678 32 17
FAX 08-678 19 39

MYNTKOMPANIET

Lilla Nygatan 20
111 28 STOCKHOLM

COMMENTATIONES DE
NUMMIS SAECULORUM
IX-XI IN SUECIA REPERTIS
NOVA SERIES NR. 15

CHRISTOPH KILGER

**Pfennigmärkte und
Währungs-
land-
schaften**

**Monetarisierungen
im sächsisch-slawischen
Grenzland ca. 965-1120**

Pris: 525:- inkl moms.
Porto tillkommer.

♦ ♦ ♦

Beställningar:
**NUMISMATISKA
FORSKNINGSGRUPPEN**

Bollhusgränd 1B, 111 31 STOCKHOLM
Tel: 08-674 77 50 Fax: 08-674 77 53

KÖPER SÄLJER VÄRDERAR

Kvalitetsauktioner
två gånger per år

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Normalmstorg 1, 1tr.
Box 7662 103 94 STOCKHOLM
TEL: 08-10 10 10 FAX: 08-678 77 77

Presentförpackning 2000 special

Med anledning av millennieskiftet
2000 har Riksbanken gett ut en spe-
ciell enkrona med ett nytt porträtt av
kungen. Myntet är modellerat av
konstnären Bo Thorén. I myntsetet
ingår även en miniatyrvariant i silver
av jubileumsmedaljen som beskrevs
i SNT 1999:8 s 188, också utförd
av Bo Thorén. Presentförpackningen
har en upplaga av 15.000 exemplar.

Enkronan (ocirkulerad) kan även
köpas separat. Pris 5 kr.

Millenniemynten 2000 kr, 18 k, res-
pektive 200 kr silver finns också till
försäljning.

Säljs i
**Kungl. Myntkabinettets
butik.**
Tel. 08-5195 5304

Kungl. Myntkabinettet

Sveriges Ekonomiska Museum

Slottsbacken 6

Stockholm

UTSTÄLLNINGAR

All världens pengar

Museets utställningar inleds med ett ämne som berör alla – pengar! I olika temadelar som tex "Vad är pengar?", "Myntets början", "Makten över pengarna" och "Pengar i krig" beskrivs pengarnas spännande historia under mer än 2.500 år. Och naturligtvis Sveriges mynt!

Rikets finanser

Visste ni att Sverige har världens äldsta centralbank? Historien om Sveriges Riksbank, affärsbankerna, börsen, försäkringsbolagen mm ingår i denna mycket moderna utställning som skildrar idéer, institutioner och förlopp i den svenska ekonomiska historien från 1600-talet och framåt.

Spara i bössa och bank

Människan har alltid sparat! Här är historien om hur vi sparade innan bankerna fanns. År 1820 inrättades den första sparbanken i Sverige – här finns berättelsen.

Myntskatternas magi

Skatter i jorden, vattnet, kyrkor, källor – massor med mynt av guld, silver och koppar från antiken, vikingatid, medeltid samt Lohe-skatten! Skatter från Lappland i norr till Skåne i söder visas i denna suggestiva utställning.

Summa summarum

Pengar i lek, saga och verklighet är ett av ämnena för detta rum som är ägnat till barn och ungdom. Här får vi nya aspekter på detta eviga tema. Ett sjunket skepp med en äkta sjörövarskatt finns också.

Medaljkonsten

Vem har väl inte hört talas om nobelmedaljen? Medaljens mer än 500 år långa historia är temat för detta rum. Här visas de finaste svenska medaljerna, fantastiska klenoder, renässansmedaljer och Gustav III:s historia.

Museets öppettider

Tisdag–Söndag	10–16
Måndag	Stängt

ANNAN VERKSAMHET

Museibutik

I entréhallen finns butik med försäljning av smycken, souvenirer, vykort och litteratur med anknytning till museets samlingsområden. Tel. 08-5195 5304.

Konferens- och festlokaler

Kungl. Myntkabinettets hörsal är fullt tekniskt utrustad och har plats för 72 personer. Lovisa Ulrikas bibliotek är ett exklusivt sammanträdesrum för 14-18 personer. Två mindre grupprum för 4-8 personer finns också på samma plan. Entréhallen med dess vackra kalkstensgolv och ockragula väggar lämpar sig väl för cocktails, mottagningar, dans och andra festligheter. Tel. 08-5195 5304.

Myntkrogen, museets restaurang och café

Myntkrogen rymmer fler än 70 personer och har fullständiga rättigheter. Vardagar serveras husmanskost och lättare rätter dagtid. Kvällarnas festvåningsverksamhet ger chansen till mer exklusiva rätter tillagade på förstklassiga råvaror. Tel. 08-10 45 90, fax 08-22 43 90.